

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ
ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ ΣΤΗΝ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΝ 18^ο ΑΙΩΝΑ

Προκαλεί μεγάλη έκπληξη η διαπίστωση πως σε μία περίοδο τριάντα περίπου ετών στα μέσα του 18^{ου} αι., σταδιακά όλο και περισσότεροι κάτοικοι της πόλης και χωριών της πεδιάδας των Σερρών αρχίζουν να ενισχύουν οικονομικά τη μονή Ξηροποτάμου Αγίου Όρους σε ετήσια βάση. Μία τέτοια διαπίστωση είναι σημαντική όπως και το αποτέλεσμα της έρευνας για τη συμβολή των Σερραίων στην ανέγερση και την τοιχογράφηση του καθολικού της Μονής (εικ. 1-2).

Η διαπραγμάτευση του θέματος φαίνεται περισσότερο σημαίνουσα καθώς οδηγεί, επίσης, στην ανάδειξη του καθολικού της Μονής σε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον μνημείο μετά το συνολικό έλεγχο του υλικού από πλευράς αρχαιικών τεκμηρίων, ναοδομίας και ζωγραφικής. Η αναδρομή στην ιστορία του καθολικού περιλαμβάνει κατ' ανάγκη ετερόκλητες πληροφορίες. Σήμερα, είναι εύκολη η προσέγγισή του στα πλαίσια μίας σύντομης αναδρομής στην ιστορία της Μονής μετά την έκδοση των μεταβυζαντινών εγγράφων από το αρχείο της και άλλων συνθετικών έργων όπως του ιατροφιλόσοφου Ιωάννη του Κομνηνού¹, του Ουκρανού μοναχού, περιηγητή και προσκυνητή Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι², του Κωνσταντίνου-Καيسάριου Δαπόντε, Σκοπελίτη μοναχού και λόγι-

1. Ιωάννου του Κομνηνού, *Προσκυνητάριον του Αγίου Όρους του Άθωνος*. Εισαγωγή Ίερομ. Ίουστίνος, *Άγιορειτικά τετράδια* 2, Έκδόσεις Πανσέληνος, Καρυές Αγίου Όρους ²1984. Εκδόθηκε στη μονή Συναγώβου (Snagov) της Βλαχίας το 1701.

2. Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι. *Τά ταξίδια του στο Άγιον Όρος, 1725-1726, 1744-1745*, με τήν φροντίδα και τά σχόλια του ακαδημαϊκού Π. Μυλωνά, Άγιορειτική Έστία-Μουσείο Μπενάκη, Θεσσαλονίκη 2009. Κυκλοφόρησε στην Αγία Πετρούπολη αρχικά το 1778.

ου του 18^{ου} αι.³ και νεότερου κήτορα του καθολικού της Μονής⁴. Την έρευνά μας διευκόλυνε, σε μεγάλο βαθμό, η έκδοση κειμένων παλαιότερων και νεότερων περιηγητών για το Άγιον Όρος, καθώς επίσης και η μελέτη του εργαστηρίου των Κορυθαίων ζωγράφων, στους οποίους αποδίδονται οι τοιχογραφίες (1783) του καθολικού της Μονής⁵.

Οι διαδοχικές φάσεις του μνημείου με τη μακραίωνη ιστορία αποδεικνύονται από το έμπρακτο ενδιαφέρον αθωνιτών αγίων, αυτοκρατόρων και κρατικών αξιωματούχων για τη Μονή. Το ζήτημα της θεμελίωσης του καθολικού μαζί με εκείνο του χρόνου εμφάνισης του αγίου Παύλου του Ξηροποταμινού⁶ φέρνει τη Μονή στο προσκήνιο της οργάνωσης της μοναστικής πολιτείας του Άθω στο 10^ο αι.

Συνήθως η ανέγερση ενός καθολικού ναού σε βυζαντινή μονή ανάγεται στην περίοδο ίδρυσής της. Στην περίπτωση της μονής Ξηροποτάμου έχει επιβιώσει η παράδοση σύνδεσης και των δύο με την αυτοκρατορία

3. Συγκεντρωμένη βιβλιογραφία γενικά για τη βιογραφία και τη δράση του βλ. Γ. Κεχαγιόγλου, Άνεκδοτα στοιχεία για τὸν Καισάριο Δαπόντε ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τῆς Βυτίνας ἀρ. 1, *Έρανησιτῆς* 18 (1986), σ. 35, σημ. 1. Σ. Ν. Καδάς, Χειρόγραφο με αὐτόγραφες σημειώσεις του Καισάριου Δαπόντε, *Αφιέρωμα στον Εμμανουήλ Κριαρά*, Κέντρο Βυζαντινῶν Ερευνῶν, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 185, σημ. 8. Μ. Παΐζη-Αποστολοπούλου, *Έλληνες λόγιοι τοῦ 18ου αἰῶνα, ἀφανεῖς, ἄσημοι καὶ διάσημοι σὲ διασταυρούμενες τροχιές*, Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἑρευνῶν/Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ἀρ. 96, Ἀθήνα 2007, ιδίως σ. 115-116, σημ. 1.

4. Πρβλ. *Κήπος Χαριτών, τουτέστι, Βιβλίον περιέχον τὴν περίοδον τοῦ τιμίου Ξύλου τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, τοῦ ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ βασιλικῇ Μονῇ τοῦ Ξηροποτάμου, τῇ οὔσῃ ἐν τῷ ἀγωνιμῷ Ὁρει τοῦ Ἄθωνος καὶ ἄλλα διάφορα*. Συντεθέντα παρὰ Κωνσταντίνου Δαπόντε τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου πρὸς ὠφέλειαν καὶ εὐφροσύνην τῶν ἀναγνωσκόντων, Προσφωνηθέντα δὲ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ, υἱῷ τοῦ εὐσεβεστάτου αὐθέντου Μολδαβίας Ἰωάννου βοεβόδα, υἱοῦ τοῦ αὐθέντου Νικολ. βοεβόδα τοῦ Μαυροκορδάτου. Τρίτη έκδοση ενημερωμένη καὶ αυξημένη με ἀγνωστα κείμενα ἀπὸ τον «Καθρέφτη Γυναικῶν» (1766) τὴν «Γεωγραφικὴν Ἰστορίαν» (1782) κλπ., φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ερμῆς, Ἀθήνα 1995. Καισάριος Δαπόντες, *Κήπος Χαριτών*, έκδ. Ἄλκης Ἀγγέλου, Ἀθήνα 1997. Εκδόθηκε στὴν Ἀθήνα γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1880.

5. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οἱ ζωγράφοι Κωνσταντίνος καὶ Αθανάσιος ἀπὸ τὴν Κορυτσά. Τὸ ἔργο τους στὸ Ἅγιον Ὁρος (1752-1783)*, Ἀθήνα 2003.

6. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Ὁ ἀθωνικὸς μοναχισμὸς. Ἀρχές καὶ ὀργάνωση*, Μορφωτικὸ Ἴδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 2004, σ. 185-191.

Πουλχερία (450-457)⁷ όπως μεταδίδει ο Μπάρσκι⁸ και αναφέρεται στη γνωστή κτητορική επιγραφή του καθολικού⁹. Επίσης ο Καισάριος γράφει: *Γιατί πρώτη κτιτόρισα εστάθ' η Πουλχερία, Θεοδοσίου αδελφή του νέου και Αγία*¹⁰. Η κτητορική σχέση δηλώνεται σε σημείωμα στο φύλλο 24 verso του κώδικα με τον τίτλο: *Βίβλιος σὺν Θεῷ ἀγίῳ καλουμένη Ἀθωνιάς* αρ. 282 (19^{ος} αι.) της ρωσικής μονής του Αγίου Παντελεήμονος του Αγίου Όρους¹¹, ο οποίος βρίσκεται στη βιβλιοθήκη της Αθωνιάδας¹². Στο πλαίσιο της γενικότερης χορηγικής δράσης της, η Πουλχερία εμφανίζεται και με την ιδιότητα του θεμελιωτή του καθολικού. Διογκωμένη προσπάθεια τονισμού της συμβολής της ως ιδρυτή μπορεί ν' αποτελεί η αναφορά στη δωρεά αγίων λειψάνων *ἐν τῷ τῆς μονῆς ἀγίῳ βήματι πρὸς ἀγιασμὸν καὶ στηριγμὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐτῆς μονῆς*. Τα παραπάνω καταγράφονται στο αντίγραφο του χρυσόβουλλου του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β', αδερφού της Πουλχερίας. Το έγγραφο φέρει την ημερομηνία Ιούνιος 427, με επικύρωση του μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Νικηφόρου (1774-1780) και φυλάσσεται στο αρχείο της Μονής, αλλά θεωρείται πλαστό¹³. Μετά από όσα παρουσιάσαμε, φαίνεται πως η ίδια παράδοση της εισφοράς της Πουλχερίας βρίσκει μία νεότερη έκφραση στην απόδοση του κεφαλιού της σε ανάγλυφο (1738) εντοιχισμένο στην

7. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*. Πρόλογος Δ. Παπαχρυσάνθου. Εὐρετήριο Ἱ. Ταβλάκης, Ἀθήναι 1903 (ανατύπωση Πανσέληνος, Καρυές Αγίου Όρους ²1988, σ. 542. *Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν*, ὑπὸ Κοσμά Βλάχου διακόνου ἀγιορείτου, ἐν Βόλῳ 1903 (ανατύπωση Ἀγιορείτικῆς Εὐστία/Αθωνικῆς Ἀνάλεκτα 2, Θεσσαλονίκη 2005), σ. 234. Προηγούμενον Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ τοῦ Κρητός, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἄθω ἱερά, βασιλική, πατριαρχικὴ καὶ σταυροπηγιατικὴ σεβασμία μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου 424-1925*, Θεσσαλονίκη 1971, αρ. 2, σ. 13-15. *Οἱ Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Σειρὰ Α', Εἰκονογραφημένα χειρόγραφα, παραστάσεις-ἐπίτιπλα-ἀρχικὰ γράμματα, τόμος Α', Πρωτῶτον*, Μ. Διονυσίου, Μ. Κουτλουμουσίου, Μ. Ξηροποτάμου, Μ. Γρηγορίου, ὑπὸ Σ. Μ. Πελεκανίδου, Π. Χρήστου, Χρ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, Σ. Ν. Καδᾶ, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1973, σ. 312. Σ. Καδᾶς, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1984, σ. 79.

8. Π. Μυλωνᾶς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὁ.π., σ. 506, 509-510.

9. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου. Σχεδιασμός καὶ κατασκευὴ τῆς ναοδομίας τοῦ 18ου αἰῶνα*, Ἀθήνα 1999, σ. 69, πίν. 14γ.

10. Γ. Π. Σαββίδης, *Κῆπος Χαρίτων*, ὁ.π., σ. 88, 113.

11. Βλ. Sp. P. Lambros, *Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos*, volume II, Amsterdam 1966, αρ. 5789, σ. 351, δίχως ὅμως αναφορά στο σημείωμα.

12. J. Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, Archives de l' Athos III. Paris 1964, appendice IV, αρ. c, σ. 244.

13. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἄθω ἱερά μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 13. *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. 115 Urkunden und 50 Urkundensiegel aus 10 Jahrhunderten*, im Auftrage und mit Unterstützung der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Herausgegeben von F. Dölger. *Textband*, München 1948, αρ. 47, σ. 132, 135. J. Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, appendice I, αρ. α, σ. 221, 223, στ. 27.

πρόσοψη του πύργου του κωδωνοστασίου της Μονής¹⁴. Ο συγγραφέας Γιώργος Θεοτοκάς καταγράφει: *Συζητήσαμε λίγο με τὸν ἐκκλησιαστικὸ τὰ ἱστορικὰ τῆς μονῆς, πού, κατὰ τοὺς μοναχοὺς τῆς, ἰδρῦθηκε στὸν 5ο αἰῶνα ἀπὸ τὴν Ἁγία Πουλχερία κι εἶναι ἡ ἀρχαιότερη στὸν Ἄθω, Δὲν ξέρω ἂν ἔχει καμιὰ ἱστορικὴ βάση αὐτὴ ἡ ἄποψη πού, σὲ ἄλλες μονές, τὴ διαψεύδουν*¹⁵.

Ισχυρότερα, ὁμως, ἱστορικὰ τεκμήρια διαθέτουμε για τὴν ἀπόδοση τοῦ ἀρχικοῦ καθολικοῦ στοὺς ἅγιο Παῦλο τὸν Ξηροποταμινό, αυτοκράτορα Κωνσταντῖνο Ζ΄ τὸν Πορφυρογέννητο (913-959) καὶ τὸν γιο τοῦ Ρωμανό Α΄ τὸν Λεκαπηνό (920-944). Καθὼς ἐπέδειξαν ἰδιαίτερο ενδιαφέρον για τὴν οργάνωση γενικά τῆς Μονῆς, ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς Ἰωάννη Κομνηνό¹⁶, Μπάρσκι¹⁷. Ὁ Καισάριος Δαπόντες ἀναφέρει στὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή τοῦ καθολικοῦ: *Δεύτερον δὲ ὁ Ῥωμανός, ὁμοῦ καὶ (καὶ) Κωνσταντίνος, τοῦ σοφοῦ Λέοντος υἱός*¹⁸ καὶ στὸν *Κῆπο Χαρίτων. Δεύτερος δε ὁ Ρωμανός, Παύλου τῆ μεσιτεία*¹⁹. Τὴν ἀποψη τοῦ Καισάριου συμμερίζονται ἐρευνητές τοῦ 20^{ου} αἰ.²⁰. Σχετικὴ πληροφορία παρέχουν τὰ *Πάτρια* (παράδοση ἰδρύσεως) τῆς Μονῆς που περιλαμβάνονται στὸν κώδικα αρ. 94 τοῦ ἀρχείου τῆς: *Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Ρωμανοῦ ἐκτίσθη καὶ ἡ τοῦ Ξηροποτάμου μονὴ μετὰ βασιλικῶν ἀναλωμάτων. Μετὰ γὰρ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, προσκαλεσάμενος τὸν ἀρχιερέα τοῦ ἱερῶσαι τὸν ναὸν ...*²¹. Σε ἀντίστοιχη κτητορικὴ ἀτιμόσφαιρα μας εἰσάγουν οἱ συχνές ἀναφορές τοῦ Μπάρσκι στὸν ἴδιο αυτοκράτορα²².

14. Ἡ χρονολόγηση προκύπτει ἀπὸ ἐπιγραφή με χρονολογία στο ἀνάλογο υλικό καὶ τεχνολογίας δίδυμο κεφάλι τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Ξηροποταμινού στὸν ἴδιο πύργο. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 139-140. Σ. Καδάς, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ὅ.π., σ. 82.

15. Γ. Θεοτοκάς, *Ταξίδι στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος*, Ἔστια, Ἀθήνα 1995, σ. 108.

16. Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, *Προσκυνητάριον τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος*. ὅ.π., σ. 76.

17. Π. Μυλωνᾶς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὅ.π., σ. 497, 512-517.

18. Μ. Δ. Πολυβίου, *Τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π.

19. Γ. Π. Σαββίδης, *Κῆπος Χαρίτων*, ὅ.π., σ. 88, 113.

20. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ὅ.π., σ. 545. Κ. Βλάχος, *Ἡ χειρσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω*, ὅ.π., σ. 234 κε. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 24, 49. Σ. Μ. Πελεκανίδης, Π. Χρήστου, Χρ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, Σ. Ν. Καδάς, *Οἱ Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, ὅ.π. Ἰ. Π. Μαμαλάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἄθω) διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 46. Σ. Καδάς, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ὅ.π. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοὶ καὶ μοναχοὶ στὴν οθωμανικὴ Χαλκιδικὴ 15ος-16ος αἰῶνες. Τοπογραφία καὶ πληθυσμὸς Θεσσαλονίκης, Σιδηροκαυσίων, Χαλκιδικῆς. Τα δεδομένα τῶν οθωμανικῶν φορολογικῶν καταστάσεων*, Θεσσαλονίκη 2002, (ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ δαιτριβή), σ. 151.

21. J. Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, ὅ.π., appendice IV, αρ. α, σ. 243.

22. Π. Μυλωνᾶς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὅ.π., σ. 504-505, 509-510, 514.

Τον ασφαλέστερο προσδιορισμό του χρόνου εγκαινιασμού του καθολικού υποδεικνύουν τρεις περίπου σύγχρονες μεταξύ τους, αν και άνισης γνησιότητας πληροφορίες. Η πρώτη εντοπίζεται στον Βίο του αγίου Παύλου του Ξηροποταμινού με τη σαφή αναφορά στον καθαιγιασμό του καθολικού από τον Θεοφύλακτο, γιο του αυτοκράτορα Ρωμανού Α΄ του Δεκαπηνού και πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως²³, μετά την ολοκλήρωση της οικοδόμησης της Μονής στα 923-924²⁴. Η τελευταία δε θα μπορούσε να είναι οργανωμένη και σε λειτουργία δίχως τον κεντρικό ναό της.

Η υπόθεση ενισχύεται από το δεύτερο αλλά έμμεσο, αυτή τη φορά, αρχειακό τεκμήριο περί της ανέγερσης του καθολικού. Αυτό προκύπτει από το παραχωρητήριο έγγραφο έκτασης γης χιλίων μοδίων της περιοχής της Ιερισσού στη Μονή το έτος 956, το οποίο σώζεται σε αντίγραφο του 12^{ου} αι. στο αρχείο της²⁵.

Σαφέστερη εντύπωση για την ανέγερση του καθολικού παρέχει ένα τρίτο σχετικό στοιχείο όπως απαντά στο χρυσόβουλλο (924) του Ρωμανού Α΄, επίσης στο αρχείο της Μονής. Η φράση: *ῥκοδόμησα ναδν παμμεγέθη τε (και) περικαλλῆ* είναι διαφωτιστική, μολονότι το έγγραφο αμφισβητείται ως πλαστό²⁶.

Τέλος, η υπόθεση της ανέγερσης του καθολικού ταιριάζει χρονικά και με την απόδοση της οργάνωσης της Μονής στον άγιο Παύλο τον Ξηροποταμινό πριν από το 958²⁷.

Η έρευνά μας για την πρωιμότερη περίοδο της ιστορίας του καθολικού έφερε στο φως μία σειρά λιγότερο ή περισσότερο βεβαιωμένων ανακαινίσεων μετά από καταστροφές της Μονής. Μέσω του Βίου (γύρω στα 1260) του αγίου Σάββα της μονής Χιλανδαρίου είναι δυνατό να προσδιορισθεί η πρώτη μεγάλης έκτασης ανακαινίση του καθολικού με σχετική ασφάλεια. Η ανοικοδόμηση και η επιζωγράφηση καθολικού να

23. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Θεοφύλακτος, Θρησκευτική και Ἡθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, τ. 6, Ἀθήναι 1965, στ. 416-417.

24. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθῳ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὄ.π., σ. 20, 26, 28, 166.

25. J. Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, ὄ.π., αρ. 1, σ. 38, 40, στ. 20-21, 24-25. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθῳ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὄ.π., σ. 26, 28. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Ὁ ἄθωνικὸς μοναχισμὸς*, ὄ.π., σ. 182-184. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὄ.π., σ. 19.

26. J. Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, ὄ.π., appendices I, αρ. β, σ. 225, 227, στ. 19. Είναι πιθανό με το ίδιο έγγραφο να διενεργούσε ζητείες ο Προγούμενος της Μονής Μακάριος το έτος 1836. Την τακτική του αναφέρει ο St. Binon (*Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint-Paul de l' Athos. Étude diplomatique et critique* par Stéphane Binon, Louvain 1942, σ. 156).

27. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Ὁ ἄθωνικὸς μοναχισμὸς*, ὄ.π., σ. 186.

προσδιορίζονται γενικά στις αρχές του 13^{ου} αι. Αυτό έχει βέβαια σχέση με την ευρεία ανασύσταση της Μονής από τον Σέρβο άγιο μετά την επιδρομή και τη λεηλασία πειρατών λίγο μετά το 1200²⁸.

Περισσότερο αληθοφανής είναι η ένδειξη που θα δικαιολογούσε επέμβαση στο καθολικό κατά τις τελευταίες δεκαετίες του ίδιου αιώνα. Το χρυσόβουλλο (1275) του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ του Παλαιολόγου από το αρχείο της Μονής²⁹ διασώζει μία γενικόλογη αναφορά για το κτιριακό της συγκρότημα: *Ἰωάννης ὁ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἀυτάδελφος ἀνθιστάμενος τῇ τοῦ χρόνου ῥοῇ (καὶ) οἶονεὶ ἀντιπράττων ἀνέρωσεν ταύτην (καὶ) πρὸς τὴν πρώην καλλονὴν μετηγάγετο*. Οι εργασίες αποδίδονται στον αδερφό του αυτοκράτορα, Ἰωάννη τον Παλαιολόγο που πέθανε το 1274³⁰. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα χρονικό *terminus ante quem* για την επισκευή του καθολικού. Μία μεταβολή μεγάλης κλίμακας της κατάστασης της Μονής φαίνεται να οφείλεται σε κάποιο αιφνίδιο γεγονός. Μέχρι σήμερα έχουν προταθεί τα ενδεχόμενα του σεισμού³¹ ή της πυρκαγιάς³². Ο Καισάριος αναφέρει: *Τρίτος δε ο Ανδρόνικος, ο και Παλαιολόγος, τον Μιχαήλ πρώτου υἱός, διότι είναι λόγος, πως ο Ναος του Ρωμανού εἶχ' ἔξαφνα κρημνίσει, όταν Λατίνοι εις αὐτόν εἶχασι λειτουργήσει*³³.

Η συστηματική παράθεση των πηγών που αφορούν στην ανέγερση του καθολικού έχει αφετηρία τα πρώτα χρόνια του 16^{ου} αι. Η επόμενη φάση του καθολικού πρέπει να τοποθετηθεί μετά την ολοκληρωτική καταστροφή της Μονής από πυρκαγιά το έτος 1507³⁴. Οι ενδείξεις, ωστόσο, για την ανοικοδόμηση και την εντοίχια διακόσμηση ποικίλουν ως προς τον χορηγό, καθώς αναφέρονται διαφορετικά φυσικά πρόσωπα.

28. St. Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou*, ό.π., σ. 107, 176, 178. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Ὁ ἄθωνικὸς μοναχισμὸς*, ό.π., σ. 187, σημ. 52. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ό.π. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοί και μοναχοί στην οθωμανική Χαλκιδική 15ος-16ος αἰώνες*, ό.π., σ. 152.

29. Αναφέρεται από τον Μπάρτσι. Π. Μυλωνάς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρτσι*, ό.π., σ. 509.

30. J. Bompaire, *Actes de Xéropotamou*, ό.π., αρ. 10, σ. 88, 90, 92, στ. 4-6. Έχει προταθεί και η χρονολόγηση του χρυσόβουλλου στα 1202. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., αρ. 4, σ. 24, 166.

31. St. Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou*, ό.π., σ. 176.

32. Προσδιορίζεται στα 1280. Θ. Μ. Προβατάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος. Σύντομη ἱστορία τοῦ Ἄθω καὶ σκιαγραφία τῶν μνημείων του*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 56.

33. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαρίτων*, ό.π., σ. 113-114. Βλ. και Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ό.π., σ. 542.

34. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 138. St. Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou*, ό.π. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοί και μοναχοί στην οθωμανική Χαλκιδική 15ος-16ος αἰώνες*, ό.π., σ. 153. Σ. Καδάς, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ό.π. Θ. Μ. Προβατάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ό.π., σ. 58.

Το προσωπικό ενδιαφέρον και την πρόνοια εκ μέρους του σουλτάνου για την ανέγερση της Μονής και του καθολικού της εκφράζει το φιρμάνι του Σελίμ Α΄ (1512-1520). Ο Μπάρσκι αναφέρει: ... *ὅτι ἀπὸ τὰ εἴκοσι μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὀρους, τὸ ἕνα ὀνομαζόμενον τοῦ Ξηροποτάμου, συνέβη ἀπὸ μεγάλην πυρκαϊάν, νά καῖ παντελῶς, καὶ νά γκρεμισθῆ ὅλον ... και δίνεται ἄδεια ... νά τό ἀνακαινίσσουν ὅλον οἱ ἐν αὐτῷ μοναχοί, μέ τήν ἐκκλησίαν του ὅλην, ...*³⁵. Πολύ κοντά είναι και η αναφορά του Καισάριου: *Τέταρτος ο Σελίμ, καθὼς εἶχαν μιλήσει οἱ Ἅγιοι στην Αἴγυπτον αὐτόν, και διορίζει, με το να κἀκηεν ὄλο το Μοναστήρι, ...*³⁶. Τὴν ἴδια παράδοση μεταδίδει και ο Σμυρνάκης³⁷.

Οἱ ἐπόμενοι χορηγοὶ ἀνήκουν στην ἴδια ομάδα ηγεμόνων της Βλαχίας. Με δεδομένη τὴν τεράστια συμβολὴ του Νεαγκόε Μπασαράμπ (1512-1521) στην ἀποκατάσταση κτιρίων της Μονής σύμφωνα με ἔγγραφα του ρουμανικοῦ της ἀρχεῖου³⁸, θα μπορούσε να θεωρηθεῖ πιθανή η προσωπική του βοήθεια για τὴν ἀνοικοδόμηση του καθολικοῦ. Πρῶτος στη συνέχεια των ηγεμόνων που συνδέονται με τὴν ἱστορία του μνημείου ἀναφέρεται ἀπὸ τον Ἰωάννη τον Κομνηνὸ ὁ εὐλαβέστατος αὐθέντης τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος βοεβόνδας, θείῳ ζήλῳ κινηθεὶς, τὸ ἀνακαινισεν ὅλον μὲ πλουσιοπάροχον ἐξοδίαν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἰστόρησε καὶ τὴν ἐκαλλώπισε, καθὼς φαίνεται μέχρι τῆς σήμερον³⁹. Πρόκειται ουσιαστικά για τον ἕναν ἀπὸ τους δωρητὲς Πέτρο Ράρετς (1527-1538, 1541-1546)] και Ἀλέξανδρο Λαπουσνεάνου (1552-1561, 1564-1568)⁴⁰. Η προσφορά τους περιγράφεται διεξοδικά ἐπίσης ἀπὸ τον Μπάρσκι: *οἱ εὐσεβεῖς αὐθέντες τῆς Βλαχίας Πέτρος και Ἀλέξανδρος ἀνακαινισαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν τοιχογράφησαν, ὅπως ἐπίσης ἀνακαινισαν καὶ ὀλόκληρο τὸ μοναστήρι*⁴¹. Τέλος, η σειρά των περιγραφῶν συμπληρῶνεται με ὅσα, κάπως ἀσαφῶς, ἔγραψε ο Καισάριος: *δυο Αφεντάδες της Βλαχίας ομοῦ και Μολδοβίας, ὡς φαίνεται ἐξοδιασταὶ ἦταν της ζωγρα-*

35. Π. Μυλωνᾶς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὁ.π., σ. 509, 519-520. St. Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou*, ὁ.π., σ. 146, 152, 170. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 37-42. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 21.

36. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαρίτων*, ὁ.π., σ. 114.

37. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ὁ.π., σ. 550.

38. Φλ. Μαρινέσκου, *Ρουμανικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, Τόμος πρῶτος, Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν, Ἀθήνα 1997, σ. 6, σμμ. 16.

39. Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, *Προσκυνητάριον τοῦ Ἁγίου Ὀρους τοῦ Ἄθωνος*, ὁ.π.

40. St. Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou*, ὁ.π., σ. 176, 178. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 49, 50, 52-55. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 21-22. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοί και μοναχοὶ στην οθωμανικὴ Χαλκιδικὴ 15ος-16ος αἰῶνες*, ὁ.π.

41. Π. Μυλωνᾶς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὁ.π., σ. 512.

φίας, ...⁴².

Ανέγερση του καθολικού εκ βάθρων προκύπτει από τα εσωτερικά στοιχεία του φερμανιού που εξέδωσε (Ιανουάριος 1566) ο σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄, ο οποίος και υπέδειξε στον καδή των Σιδηροκασίων τη διενέργεια αυτοψίας για την αποφυγή ανάγερσης κτίσματος μεγαλύτερου σε διαστάσεις από το προηγούμενο⁴³.

Η συστηματική παράθεση των πηγών που αφορούν στην επόμενη φάση του καθολικού έχει αφηγηρία τα πρώτα χρόνια του 17^{ου} αι. Είναι γνωστή η περιορισμένης έκτασης πυρκαγιά που εκτιμάται ότι προκάλεσε φθορές. Ανώνυμη μαρτυρία, την οποία διέσωσε ο Σπυρίδων Λάμπρος, αναφέρει: ... *ἀνηλώθει ὄλον τὸ σκευοφυλάκιον σὺν τῷ τραπεζαρίῳ καὶ ἡ στέγη τῆς ἐκκλησίας σὺν μερικοῖς κελλίοις* ...⁴⁴. Εκτιμάται ότι η πυρκαγιά κατάρσενε τη νότια πτέρυγα της Μονῆς το ἔτος 1614⁴⁵. Η αποκατάσταση του καθολικού αποφασίσθηκε με φερμάνι του σουλτάνου Αχμέτ Α΄ που εκδόθηκε το 1617 και ἀπόκειται στο αρχεῖο της Μονῆς⁴⁶. Ὡς χρόνος εκδήλωσης της πυρκαγιᾶς ἔχει προταθεῖ, ἐπίσης, το ἔτος 1609 ἢ 1610⁴⁷.

Η χρονική πυκνότητα των δεδομένων τείνει, προφανῶς, στη σταδιακή αποκατάσταση των ανακαινίσεων του καθολικού διαχρονικά. Σε ἀγνωστή χρονική στιγμή ἀπὸ την επόμενη περίοδο του 17^{ου} αι. θα πρέπει να επισκευάσθηκε το καθολικό ὡπως προκύπτει ἀπὸ την αναφορά του Ἰωάννη του Κομνηνοῦ το 1701. Εντύπωση προκαλεῖ η περιγραφή ὅτι η Μονή *ἔχει ναὸν μέγιστον καὶ ὠραῖον, ἐπάνωθεν μολυβόσκεπον, ἰστάμενον ἐπάνω εἰς τέσσαρας μαρμαρένιους στύλους τὸ ἔδαφος τοῦ ὄλον λιθόστρωτον ἐκ μαρμάρων παρίων λευκῶν*⁴⁸.

Στο σημεῖο αὐτό, θα πρέπει να σημειωθεῖ ὅτι η προσέγγιση του καθολικού της Μονῆς εἶναι ευχερέστερη στη διάρκεια του 18^{ου} αι., καθὼς τῶρα βεβαιώνεται η σχέση του με φυσικά πρόσωπα χάρι σε μία σειρά ἀλληλένδετων ιστορικών τεκμηρίων. Επιπλέον σημαντικό παράγοντα προς την κατεύθυνση αὐτή αποτελοῦν τα σύγχρονα εικονιστικά τεκμή-

42. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαρίτων*, ὅ.π.

43. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοί καὶ μοναχοὶ στην οθωμανική Χαλκιδική 15ος-16ος αἰῶνες*, ὅ.π., σ. 154.

44. Σπ. Λάμπρος, *Ἄγιορειτικά, Νέος Ἑλληνομνημίων* 18 (1924), σ. 356. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 22. Μ. Προβατάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ὅ.π.

45. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π.

46. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοί καὶ μοναχοὶ στην οθωμανική Χαλκιδική 15ος-16ος αἰῶνες*, ὅ.π., σ. 156.

47. Εὐδοκίμου Ξηροποταμίου, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 49. Σ. Καδᾶς, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ὅ.π. Θ. Μ. Προβατάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ὅ.π.

48. Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, *Προσκυνητᾶριον τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος*, ὅ.π., σ. 75.

ρια. Χάρη σε αυτά, είναι εύκολο να παρατηρήσει κανείς τη διαμόρφωση του καθολικού στο κέντρο του μοναστηριακού συγκροτήματος.

Τέσσερα ομόθεμα πανοράματα της Μονής συνιστούν μία αξιομνημόνευτη ομάδα έργων, αν και προέρχονται από δημιουργούς με χρονική απόσταση μεταξύ τους και αποτελούν διαφορετικά εικαστικά είδη. Πρόκειται για σχέδιο από το περιηγητικό κείμενο του Μπάρσκι (1744) (εικ. 3)⁴⁹, χαλκογραφία (1759) ανώνυμου χαράκτη κατόπιν χορηγίας του Σκοπελίτη αρχιμανδρίτη της Μονής Παρθένιου (εικ. 4)⁵⁰, θωράκιο (1783⁵¹) από το περιστύλιο της Φιάλης της Μονής που έγινε με δαπάνη του Κεφαλληνίου παπα Σεραφείμ (εικ. 5)⁵² και ανυπόγραφη λιθογραφική ανατύπωση (1887) του σχεδίου του Μπάρσκι⁵³. Ειδικά, το έργο του τελευταίου περιηγητή μας φαίνεται μοναδικό βάσει της μεγάλης ακρίβειας στη σχεδιαστική απόδοση των κτισμάτων με τις ορθές αναλογίες και το πλήθος των αρχιτεκτονικών λεπτομερειών τους⁵⁴.

Θα συνεχίσουμε την παρουσίαση του καθολικού στο 18^ο αι. με τις εκτιμήσεις συγχρόνων. Πρώτος ο Μπάρσκι αναφέρει: *Τήν χρονιά πού*

49. Πρβλ. *Τὰ Θαυμαστά Μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω. Ἐτσι ὅπως τὰ εἶδε καὶ τὰ σχεδίασε μὲ ζήλο καὶ πολλὴ ἐπιμέλεια ὁ εὐλαβὴς ὀδοιπόρος μοναχὸς Ἄσμελ2μος Γρέζομπε Μπαρσκι* ὅταν περιηγήθηκε τὴν ἱερὴ πολιτεία τοῦ Ἄθω τὸ ἔτος 1744. *Τὰ παρουσιάζει καὶ τὰ σχολιάζει ἐδῶ ὁ Ἄντ.-Αἴμ. Ταχιάος, πού περιγράφει καὶ τὴ ζωὴ τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἀνθρώπου*, Ἐκδοση Ἀγιορειτικῆ Φωτοθήκη-Perrotine, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 96, 107-108. Π. Μυλωνᾶς, *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὅ.π., σ. 498-501.

50. Ντ. Παπαστράτου, *Χάρτινες Εἰκόνες. Ὁρθόδοξα Ὀρθοκεντρικὰ Χαρακτικὰ 1665-1899*, τ. II, Ἀθήνα 1986, ἀριθ. 481, σ. 450-451. Θ. Μ. Προβατάκης, *Χαρακτικὰ Ἑλλήνων Λαϊκῶν Δημιουργῶν. 17^{ος}-19^{ος} αἰῶνας. Συλλογὴ Ἱεράς Μονῆς Κυράς Ακρωτηριανῆς (Τοπλοῦ) Σητείας Κρήτης. Κατάλογος*, Ἀθήνα 1993, ἀρ. 144, σ. 102-103.

51. Ο St. Binon (*Les origines légendaires de l'histoire de Xéropotamou*, ὅ.π., σ. 179) το χρονολογεῖ στα 1762. Βλ. σχετικὰ Π. Μ. Μυλωνᾶς, *Ἄτλας τῶν εἴκοσι κυρίαρχων μονῶν. Τεῦχος πρῶτο. Τοπογραφία καὶ ἱστορικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Ἐπεξηγηματικὸ κείμενο εἰς τὸν ἄτλαντα*, Deutsches Archäologisches Institut Berlin, Εἰκονογραφημένο Λεξικὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθωνος, *Bildlexikon des Heiligen Berges Athos*, Wasmuth 2000, σ. 133, σημ. 12.

52. Πρβλ. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ὅ.π., σ. 552. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, Première partie, Bibliothèque des Écoles Françaises d' Athènes et de Rome, fasc. 91, Paris 1904 (ανατύπωση Ἀγιορειτικῆ Ἑστία/ Ἀθωνικὰ Ἀνάλεκτα 1, Θεσσαλονίκη 2004), ἀρ. 554, σ. 188. Π. Μ. Μυλωνᾶς, *Ὁ Ἄθως καὶ τὰ μοναστηριακὰ τοῦ ἱδρύματα μέσ' ἀπὸ παλιῆς χαλκογραφίης καὶ ἔργα τέχνης. Ἀφιέρωμα εὐλαβικὸ στὸ Ἅγιον Ὄρος γιὰ τὴν χιλιόχρονη διαδρομὴ τοῦ: 963-1963*, Πρόλογος Ἡλία Βενεξί, Ἀθήνα 1963, σ. 108-109. *Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, Ἱερά Κοινότης Ἁγίου Ὄρους, Ὄργανισμὸς Πολιτιστικῆς Πρωτεύουσας τῆς Εὐρώπης [κατάλογος ἐκθεσης], Θεσσαλονίκη 1997, ἀρ. 7.3, σ. 254-255 (Α. Ἐ. Φλωράκης). Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερά μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 147.

53. Ανήκει στο αρχεῖο του Π. Μυλωνά. Ο ἴδιος, *Ὁ Ἄθως καὶ τὰ μοναστηριακὰ τοῦ ἱδρύματα μέσ' ἀπὸ παλιῆς χαλκογραφίης καὶ ἔργα τέχνης*, ὅ.π., σ. 104-105.

54. Σε σχολιασμὸ της σχεδιαστικῆς μεθόδου του Μπάρσκι προχωρᾷ ο Π. Μυλωνᾶς (*Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι*, ὅ.π., σ. 43-45).

βρέθηκα ἐκεῖ, δηλαδή τό ἔτος 1744, ἦταν πάλι σέ μεγάλη ἐξαθλίωση [ἡ Μονή]. Χρειαζόταν ἰσχυρό χέρι βοήθειας γιά ἀνακαίνιση, γιατί ἡ ἐκκλησία ἦταν ραγισμένη σέ πολλές μεριές καί ἐτοιμόρροπη, ...⁵⁵. Καί ο Καισάριος συμπληρώνει: *Εἰς του πενήντα δε κ' ἐπτά, τῆ πρώτῃ τοῦ Μαΐου (1-5-1757), να ἔλθω εσηκώθηκα, θέλημα του Κυρίου δε και ἐκόνησα εἰς το Ξηροποτάμου, δια τον σκευοφύλακα τον φίλον, Ἀρχοντά μου, φίλον και συντοπίτην δε [Ἀνθιμον⁵⁶], και εἰς τὴν Μπογδανίαν ... Οἱ δε Πατέρες 'τοίμαζαν να στείλουν σὴν Βλαχίαν, γιὰ να ζητήσουν ἔλεος ἀπὸ τὴν Αὐθεντίαν, ν' ἀνακαινίσουν τον Ναόν, να πέση 'τοίμασμένος, ὄντας σκασμένος προ πολλοῦ, και δυνατά σκασμένος. Ἐχοντες δε στο χέρι τους ἐμένα πλιό πιασμένον, νομίζοντες με εκ Θεοῦ ὡσάν ἀποσταλμένον, δια τὴν δούλευσιν αὐτὴν και τὴν υπηρεσίαν (ὡσάν ὁπού ἐστάθηκα, ὡς εἶπα, σὴν Βλαχίαν, κ' ἤμουν γνωστός εἰς ὀλονούς, εἰς τον Αὐθέντην μάλλον, τον τότε Κωνσταντίνβοδα, γνωστός υπέρ τιν' ἄλλον), ἔπεσαν εἰς του λόγου μου, ὅλοι παρακαλώντας ν' ἀποδεχθῶ ἐγὼ αὐτό, ἅγιον ὄντας. Εἰ δε να δώσω τῷ Θεῷ δια τὴν Ἐκκλησίαν, ἀς μείνη ἐξ αἰτίας μου, λόγον, ἀπολογίαν.⁵⁷*

Τελικά ο Καισάριος ἀνέλαβε υπέρ τῆς Μονῆς τὴ μεγαλύτερη σὲ διάρκεια ζητεία (συλλογὴ ελαιῶν)⁵⁸ που ἐγίνε ποτέ. Το ταξίδι σὲ

55. Ο.π., σ. 512.

56. Με τὴν ιδιότητά του ἐμφανίζεται σὲ ἐγγράφα (15 Οκτωβρίου 1761-21 Μαΐου 1766) του ἀρχείου τῆς Μονῆς (Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ξηροποτάμου. Ἐπιτομὲς μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων*, Ἀθωνικὰ Σύμμεικτα 3, Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἑρευνῶν/Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν, Ἀθήνα 1993, ἐγγρ. ἀρ. 121-123, 133, 134, 136, σ. 108-110, 115-118) και σὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή του καθολικοῦ (Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 69, πίν. 14γ). Βλ. και σὲ αὐτόγραφο κείμενο του Καισάριου με τίτλο: Στίχοι εἰς τὸν λίθον τοῦ μνηματος. Γ. Κεχαγιόγλου, *Ἀνέκδοτα στοιχεῖα γιὰ τὸν Καισάριο Δαπόντε*, ὅ.π., σ. 47.

57. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαρίτων*, ὅ.π., σ. 79-80. Ε. Legrand, *Ephimerides Daces ou chroniques de la guerre de quante ans (1736-1739) par Constantin Dapontes*, Paris 1880, σ. τῆς. Γ. Κεχαγιόγλου, *Ἀνέκδοτα στοιχεῖα γιὰ τὸν Καισάριο Δαπόντε*, ὅ.π., σ. 47. Σ. Ν. Καδὰς, *Χειρόγραφο με αὐτόγραφες σημειώσεις του Καισάριου Δαπόντε*, ὅ.π., σ. 188. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 34, σημ. 121.

58. Σχετικὰ με τὴ ζητεία ὡς πρακτικὴ ἐνίσχυση τῶν μονῶν βλ. Εὐλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης, *Ὁ κατάλογος τῶν ἐπισήμων Ἀθωνικῶν ἐγγράφων τοῦ Οὐσπένσκη, Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 8 (1931), σ. 91, 92, 95. Π. Κ. Χρήστου, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἀθωνικὴ Πολιτεία-Ἱστορία, Τέχνη, Ζωή, Πατριαρχικὸν Ἴδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν*, Ἀθήναι 1987, σ. 200. Χρ. Πατρινέλης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος, Ἡ νεότερη και σύγχρονη Μακεδονία. Ἱστορία-Οικονομία-Κοινωνία-Πολιτισμός. Ἀ' τόμος Ἡ Μακεδονία κατὰ τὴν τουρκοκρατία*. Ἐπιμέλεια: Ι. Κολιόπουλος-Ι. Χασιώτης, [Θεσσαλονίκη 1992], σ. 123-124. Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες σὴν Ελλάδα*, τ. 2, 1700-1800, Ἀθήνα 1999, σ. 47. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 24, 37-39. Στὴν πρακτικὴ τῆς διοργάνωσης ζητειῶν εκ μέρους τῶν μονῶν ἀναφέρεται ἐντυπωσιασμένος και ὁ Ρώσος V. Davidov το 1835. *Βλαδίμηρος Νταβίντωφ. Ταξιδιωτικὲς Σημειώσεις. Ἀπὸ τα Ἰόνια Νησιά, τὴν Ελλάδα, τὴ Μικρὰ Ἀσία και τὴν Τουρκία στα 1835*. Ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Α.

Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, στην Κωνσταντινούπολη και σε περιοχές του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και της Ελλάδας διήρκεσε περισσότερο από οκτώ χρόνια. Ο Καισάριος περιγράφει στον Κήπο Χαρίτων: *Από Χριστού γεννήσεως, λοιπόν, εις τους χιλίους χρόνους πενήτηντα επτά με τους επτακοσίους, τη εικοστή δευτέρα δε Μαΐου του ιδίου (22-5-1757) ... και ήλθα εις τον Άθωνα, εν τῷ Αγίῳ Ὄρει, εις τον οποίον κατοικούν Πατέρες θεοφόροι, στους πέντε και εξήκοντα έτους του σωτηρίου, τον μὴν ἄνω του Σταυρού, ένδεκα Σεπτεμβρίου (11-9-1765)⁵⁹. Επίσης, οι ακριβείς ημερομηνίες έναρξης και ολοκλήρωσης της ζητείας με τις προσφορές εις είδος και εις χρήμα δηλώνονται σε δύο αυτόγραφα χειρόγραφα του Δαπόντε που βρίσκονται στο αρχείο της Μονής. Το πρώτο, περισσότερο λεπτομερές, έχει τον τίτλο: *Κατάστιχον τῶν πλέον ἀξιολόγων, καὶ πολυτίμων πραγμάτων, ὁποῦ ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους δυνάμει τοῦ τιμίου Ξύλου, καὶ διὰ χειρός μου τοῦ ἀναξίου ἐστάλησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς τὴν ἱεράν, καὶ βασιλικὴν ἡμῶν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου, εἰς διάστημα ἐτῶν ὀκτώ, καὶ μηνῶν τεσσάρων, ἧτοι ἀπὸ τοῦ ἁψνζου ἔτους, μαΐου κβας, ὁποῦ ἐξήλθον τοῦ μοναστηρίου, ἕως τῆς σήμερον τοῦ τρέχοντος ἁψξεου, σεπτεμβρίου ὅπου σὺν θεῷ ἐν αὐτῇ εἰσῆλθον⁶⁰. Το δεύτερο χειρόγραφο επιγράφεται: *Κατάστιχον τῶν ὄσων ἄσπρων ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τιμίου ξύλου ... κατὰ διαφόρους καιροὺς ἔστειλα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς σεβασμίαν, βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου διὰ τὴν ἀνοικοδομὴν τοῦ ἱεροῦ καὶ ὠραιοτάτου αὐτῆς ναοῦ, εἰς διάστημα ἐτῶν ὀκτώ, μηνῶν τριῶν καὶ ἡμερῶν εἴκοσι, ἧγουν ... ἀπὸ τοῦ ἁψνζου ἔτους δηλαδή, μαΐου κβα, ἡμέρας δευτέρας, ... ἕως τοῦ ἁψξεου τοῦ τρέχοντος, σεπτεμβρίου ιαης, ἡμέρας Κυριακῆς⁶¹.***

Υπάρχει σπουδαίος λόγος που διατρέξαμε το έργο *Κήπος χαρίτων* και τα δύο χειρόγραφα του Δαπόντε που βρίσκονται στο αρχείο της Μονής. Μέρος της παράθεσης των δωρητών για την ανέγερση του κα-

Κόκκου, Μ. Κουμβακάλη, Α. Λαμπροπούλου, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 2004, σ. 249.

59. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαρίτων*, ό.π., σ. 80, 83-86, 88, 189-195. Σεισμολογικά έκ τῶν έργων τοῦ Κωνσταντίνου-Καισαρίου Δαπόντε, *Τριακονταπενταετηρίς τοῦ καθηγητοῦ Ν. Κρητικοῦ*, ὑπὸ Νίκου Ἀ. Βέη (Bees), Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 19 (1944), Ἀθήνα 1949, σ. 265. Γ. Κεχαγιόγλου, Ἀνέκδοτα στοιχεῖα γιὰ τὸν Καισάριο Δαπόντε, ό.π. Μ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονῆς Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 39-47. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Αγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερά μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 78-79. Σ. Ν. Καδάς, Χειρόγραφο με αυτόγραφεσ σημειώσεις του Καισαρίου Δαπόντε, ό.π., σ. 188, 192, σημ. 16, 31. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος ἀπὸ τὴν Κορυτσά*, ό.π., σ. 46.

60. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ό.π., Κώδ. αρ. 4, σ. 165.

61. Ό.π., Κώδ. αρ. 5, σ. 166.

θολικού αποτελεί η απολογιστική ενθύμηση στον *Κήπο χαριτίων* ότι *Σέρραι και Σαλονίκη δε, Σμύρνη και Μιτυλήνη, και άλλοι τόποι, τι θαρρείς, δεν έδωσαν κ' εκείνοι;*⁶².

Ο τρόπος αναφοράς στις Σέρρες στέκεται, προφανώς, αδιάσειστος μάρτυρας μίας ιδιαίτερης σχέσης της πόλης και της ευρύτερης περιοχής με τη Μονή. Είναι πράγματι μεγάλη η έκπληξη από την πληροφορία ότι η σειρά των μεγάλων πόλεων που αναφέρεται ότι διέτρεξε ο Καισάριος αρχίζουν με τις Σέρρες. Αναδεικνύεται ένα κέντρο πρωταρχικής σημασίας. Είναι αλήθεια πως ένας τέτοιος συσχετισμός παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον ως πιθανό τεκμήριο οικονομικής ευρωστίας της πόλης και της ενδοχώρας της. Ωστόσο, η σειρά των ονομάτων είναι, ίσως, απατηλή και αυτό οφείλεται στους κανόνες του ποιητικού μέτρου καθώς ο *Κήπος χαριτίων* είναι μία χρονογραφία γραμμένη σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χρήση του πληθυντικού *Σέρραι* δηλώνοντας, προφανώς, τη στενή σχέση της πόλης με την ευρύτερη περιοχή της. Όσοι έχουν υπόψη την τρέχουσα βιβλιογραφία για το θέμα αυτό, γνωρίζουν το ζήτημα της χρήσης του ενικού ή του πληθυντικού αριθμού στην εκφορά του ονόματος⁶³.

Στον προσδιορισμό των επαφών των Σερραίων με τη Μονή βοηθά η συλλογή στοιχείων που προέρχονται από το αρχείο της Μονής. Για το λόγο αυτό, η αναφορά σε ιδιόκτητη εκκλησία της Μονής στην πόλη των Σερρών σε φερμάνι του σουλτάνου Μουράτ Γ' το έτος 1579⁶⁴, είναι

62. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαριτίων*, ό.π., σ. 88. Βλ. και Μ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 24.

63. Η ταυτόχρονη χρήση των όρων *Σέρραι(ς)* και *Σ(σ)έρρας* εντοπίζεται ευρεία ό-πως στους Παπασυναδινό το 1598-1642 (Πρβλ. Π. Πέννας, *Το Χρονικόν τών Σερρών του Παπασυναδινού*, μετ' εισαγωγικής μελέτης, *Σερραϊκά Χρονικά* 1 (1938), σ. 7-72. Γ. Καφταντζής, *Η Σερραϊκή Χρονογραφία του Παπασυναδινού*, Έκδοση Ίερās Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης, Θεσσαλονίκη 1989. Ρ. Odorico, *Αναμνήσεις και συμβουλές του Συναδινού, ιερέα Σερρών στη Μακεδονία (17ος αιώνας)*. Με τη συνεργασία των Σ. Ασδρακά, Τ. Καραναστάση, Κ. Κωστή, Σ. Πετμεζά), *Textes, documents, études sur le monde byzantin néohellénique et balkanique* υπό τη διεύθυνση των Ε. Μπιμπίκου-Αντωνιάδη, Α. Guillou, Ρ. Odorico, Ι. Association "Pierre Belon", [Αθήνα] 1996) και Π. Ν. Παπαγεωργίου το 1894 (*Αί Σέρραι και τὰ προάστεια, τὰ περι τὰ Σέρρας καὶ ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Συμβολὴ ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ)*, Δεύτερη ἔκδοση με εισαγωγή Χαράλαμπου Μπακιτζή, Πανεγυρικὴ ἔκδοση γιὰ τὰ 75 χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Σερρῶν ἀπὸ τὸν ξένο ζυγὸ, Θεσσαλονίκη 1988). Τὴν ἐπιλογή τοῦ γραμματικὸῦ τύπου σχολιάζουν οἱ Ν. Ἐμμ. Πέτροβιτς (*Μιὰ τεσσάρων αἰῶνων ὀνομαστικὴ, Σερραϊκά Χρονικά* 2 (1957), σ. 147-152) καὶ Β. Δ. Φόρης, (*Τὰ Σέρρας μίᾱ ἀπροσδόκητη ὀνομαστικὴ, Νέα Ἑστία* 57, τεῦχος 665 (15η Μαρτίου 1955), σ. 365-369). Βλ. καὶ Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια καὶ Διοικητικὴ Κατανομὴ Οἰκισμῶν τῆς Μακεδονίας. Μεταβολές στον 20ό αἰῶνα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 334.

64. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 46, 208, ἔγγρ. αρ. 338.

νομιζω, πολύ ουσιαστική.

Ένα έμμεσο αλλά σημαντικό ιστορικό τεκμήριο για τη συμβολή των Σερραίων στην ανέγερση του νέου καθολικού της Μονής προσφέρει ο κώδικας αρ. 2 στο αρχείο της Ξηροποτάμου (εικ. 6). Πρόκειται για ειλητάριο (124X22,5 εκ.) δύο ενωμένων φύλλων χαρτιού. Στο μεγαλύτερο μέρος είναι γραμμένο από το χέρι του μοναχού της Μονής Ιερόθεου και μικρό τμήμα από άγνωστο πρόσωπο. Φέρει τον τίτλο: *Κώνδιξ περιέχων μετὰ συντομίας, τὰς ὁμολογητικὰς ὑποσχέσεις κ(αὶ) τοὺς μάρτυρας τῶν εὐλογημένων χωρίων, ὁποῦ ὑποσχέθησαν καὶ ὑπόσχονται Νὰ πέρνουν τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, πρὸς ἁγιασμὸν αὐτῶν κ(αὶ) εὐλογίαν τὸν κάθε χρόνον, καὶ τί Νὰ δίδῃ τὸ κατ' ἔτος, εἰς τὸν τίμιον κ(αὶ) ζωοποιὸν σ(αυ)ρὸν (sic)*. Το κείμενο παρουσιάζει πολλαπλό ενδιαφέρον καθώς, μεταξύ άλλων, πρόκειται για τη συγκεντρωτική καταγραφή συλλογικών προσφορών σε χρήματα και σε λάδι, στη βάση ετήσιας συνδοσίας (10 Νοεμβρίου 1736-9 Αυγούστου 1766)⁶⁵. Εξετάζοντας συνοπτικά τις εγγραφές παρατηρεῖ κανείς μια τυποποίηση στη νοηματική και εκφραστική διατύπωσή τους. Από τη διαδοχή τους καταλαβαίνουμε ότι έγινε προσπάθεια να αντιγραφούν σύμφωνα με τη χρονική τους σειρά. Ὅσον αφορά τον τρόπο παράθεσής τους, σημειώνουμε ότι ο Γουναρίδης είδε τα λυτά και ανάριθμα φύλλα των ομολογιῶν στο αρχείο της Μονής, τα οποία και αριθμεί ως λυτά έγγραφα, αλλά μεταγράφει από τα αντίστοιχα χωρία του κώδικα αρ. 2. Στη συνέχεια, οι ομολογίες μεταγράφονται με την ορθογραφία τους από τον ίδιο κώδικα, παραβλέποντας κάποιες φραστικές διαφορές που εντοπίζονται ανάμεσα στα πρωτότυπα και τον κώδικα.

Ειδικότερα, η απαρίθμηση των τόπων στον κώδικα αρ. 2 αρχίζει με την ὁμολογία *Τῆς ἄνω κούρσεβας. ... τους ... γέροντες δηλαδὴ καὶ προεστῶτες Τῆς ἄνω κούρσεβας, Νὰ δίδωμεν εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν γρό(σια), 20, ἡγουν, εἴκοσι, τὸ κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἀνάπτη τὸ κανδίλιον ὁποῦ ἀφιερῶσαμεν εἰς αὐτὸν, διὰ παντοτινὸν μνημόσυνον καὶ βοήθειαν τῆς πολιτείας ἡμῶν. Νὰ δίδωμεν πρὸς ἔτι κ(αὶ) ἄλλα Γρό(σια) 40, ἥτι τεσσαράκοντα, διὰ νὰ ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον τὸν κάθε χρόνον, νὰ μᾶς κάμνη μίαν λειτανίαν κοινήν τῆς πολιτείας μας, κ(αὶ) εἴ τι ἄλλο προαιρεῖται ὁ καθ' εἰς ἐξιδίας του προαιρέσεως, νὰ τὸ δίδῃ ἀνεμποδίστως ὑπότινος. ... ἀψλοστ^ω (1736), ἐν μηνί, Νοεμβρίου ι^η (sic)⁶⁶.*

65. St. Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou*, ὁ.π., σ. 156. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθῳ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὁ.π., ἔγγο. αρ. 181, σ. 75, 188-189. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., Κώδ. αρ. 2, σ. 163-164, 192, 198, πίν. 19.

66. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., Κώδ. αρ. 2, σ. 164, πίν. 19.

Δύο σχετικές ομολογητικές υποσχέσεις βρίσκονται στο αρχείο της Μονής. Η αρχική διατύπωση σώζεται, κατά τον Γουναρίδη, σε ανάριθμο δίφυλλο με την ορθή χρονολόγηση: *αψηλ^ο* (1738), *έν μηνι, Νοεμβρίου ι^η67* που μεταγράφηκε σε *αψηλστ^ο* (1736) από τον αντιγραφέα Ιερόθεο σε ανάριθμο μονόφυλλο⁶⁸. Η *Άνω κούρσεβα* είναι η ίδια θέση με τα Άνω Κερδύλιο(α), Άνω Κρούσι(ι)εβο, Άνω Κρούσιοβο(α), Άνω Κρούσοβο της Βισαλτίας. Ο οικισμός καταστράφηκε στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με αποτέλεσμα τη μετακίνηση των κατοίκων στα Νέα Κερδύλια⁶⁹.

Αμέσως επόμενη είναι η *όμολογία Τῆς χώρας λογγοβίκια ... με τοὺς πατέρας τῆς ἱεράς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου ὅτι ἐρχόμενον τὸ τίμιον ξύλον εἰς ταῖς κούρσεβας νὰ μᾶς ψάλῃ τρεῖς ἁγιασμοὺς κοινούς εἰς τὴν πολιτείαν μας, κ(αὶ) νὰ τοὺς δίδωμεν Γρό(σια) 60, ἤγουν ἐξήκοντα. τὰ μὲν 10, διὰ νὰ καίῃ τὸ ἀργυρὸν κανδίλιον, ὅπου ἀφιερωσαμεν εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν ἀενάως, πρὸς ἁγιασμόν, κ(αὶ) στηριγμὸν τῆς πολιτείας μας, τὰ δὲ 50, διὰ τοὺς κοινούς ἁγιασμοὺς ... αψημ^ο* (1740), *αυγούστου κζ^η* (sic). Η ομολογία περιγράφεται, επίσης, από τον Γουναρίδη⁷⁰. Η *χώρα λογγοβίκια* ταυτίζεται με τον ακατοίκητο, σήμερα, οικισμό Λακοβίκια, Μεσολακκιά, Άνω ή Παλαιά Μεσολακκιά Φυλλίδας στο Οφρύνιο του Παγγαίου⁷¹.

Ακολουθεί η *ὑπόσχεσις τῆς χώρας σουρπα*, στην οποία *ἅπαντες οἱ πρωεστοὶ κ(αὶ) ὁ λιπὸς λαὸς τῆς χώρας σουρπα, Νὰ ἔχομεν χρέος ἀπαρέτιτον, εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον εἰς ταῖς κούρσεβες, νὰ τὸ πρὸς καλοῦμεν κ(αὶ) ἡμεῖς εἰς τὴν χώραν μας πρὸς ἁγιασμόν τῆς πολιτείας μας, κ(αὶ) νὰ δίδωμεν Γρό(σια) 40, ἤτοι τεσσαράκοντα, ἀπὸ τὸ κοινὸν, χωρὶς τοὺς ἁγιασμοὺς ὅπου ἤθελε ψάλλει ὁ καθ' εἷς ... αψημ^ο* (1740). *ὀκτωβρίου, ζ^η* (sic). Η ομολογία αναφέρεται από τον Γουναρίδη⁷². Η Σούρπα είναι γνωστή συνοικία της κωμόπολης της Νιγρίτας⁷³, από την οποία ξεχωρίζει με το ρέμα Χρυσορροής⁷⁴

67. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., ἐγγρ. αρ. 73, σ. 77. Εδώ, όμως, ο Γουναρίδης αυθαίρετα διαβάζει 1 και όχι 10 Νοεμβρίου 1738. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερά μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ὁ.π., ἐγγρ. αρ. 226, σ. 194.

68. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., ἐγγρ. αρ. 69, σ. 74.

69. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὁ.π., σ. 44.

70. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., ἐγγρ. αρ. 74, σ. 77-78.

71. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὁ.π., σ. 199.

72. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., ἐγγρ. αρ. 75, σ. 78.

73. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὁ.π., σ. 341.

74. Π. Βλαχάκος, *Τα τοπωνύμια τῆς Νιγρίτας*, *Σίρις* 3 (1992), σ. 90. Ο ίδιος, τοπωνύμια αρχαίας και βυζαντινής προέλευσης από την περιοχή της Βισαλτίας, Διεθνές Συνέδριο,

ή Κουραδάς και σήμερα βρίσκεται στην ενορία του ναού του Αγίου Αθανασίου⁷⁵.

Άλλη πληθυσμιακή ομάδα, που εντάσσεται στην κοινή τάση δωρεών, είναι η *όμολογία Τῆς χώρας Γαλάτσητας ... καθώς οί γέροντες κ(αι) προεστοί, τῆς χώρας γαλάτσητας ... διὰ νὰ ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον, κ(αι) εἰς τὴν ἐδικὴν μας πολιτείαν, νὰ λαμβάνωμεν ἐυλογίαν ἐξ αὐτοῦ, κ(αι) νὰ τοὺς δίδωμεν Γρό(σια) 50 ἥγουν πεντήκοντα ... αψιμα^ω (1741), Ίουλλίου, κδ (sic). Η αρχική επιστολή διατηρείται αναρίθμητη στο αρχείο της Μονῆς. Η ομολογία μεταγράφεται από τον Γουναρίδη⁷⁶. Ευδιάκριτος είναι ο συσχετισμός με τη γνωστή Γαλάτιστα της Χαλκιδικῆς⁷⁷.*

Ανάλογη είναι η *όμολογία τῆς χώρας πάλτζας* με τη δήλωση που κάνουν οί ὑπὸ κάτωθεν γεγραμμένοι τῆς χώρας πάλτζας, πῶς ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τοὺς πατέρες τῆς Ἱερᾶς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου νὰ ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον κ(αι) εἰς τὴν ἐδικὴν μας χώραν τὸν κάθε χρόνον, κ(αι) νὰ τοὺς δίδωμεν ἀπὸ τὸ κοινὸν γρόσια 30, ἥγουν τριάκοντα, χωρὶς τοὺς ἁγιασμοὺς ὅπου ἤθελε ψάλῃ ὁ καθ' εἷς ... αψνΓ (1753), Μαΐου, κα (sic). Η πρωτότυπη ομολογία φυλάσσεται αναρίθμητη στο αρχείο της Μονῆς. Η ομολογία περιγράφεται από τον Γουναρίδη⁷⁸. Η δήλωση του τύπου γίνεται με παραφθορά του τοπωνυμίου Μπάλτζ(ι)α, Μπάλτσ(ι)α που είναι το Μελισσοχώρι της Θεσσαλονίκης⁷⁹.

Παράδειγμα που εντάσσεται στην ίδια τάση συλλογικών προσφορών είναι η *όμολογία τοῦ χωρίου βραστὰ καθὼς οί ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι τῆς χώρας βραστὰ ... ὅτι εὐγένοντας τὸ τίμιον ξύλον ἔξω εἰς τὰ περιχώρα, Νὰ πιγένομεν νὰ τὸ προσκαλοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν χώραν μας πρὸς ἁγιασμὸν καὶ εὐλογίαν, κ(αι) νὰ τοὺς δίδωμεν ἀπὸ τὸ κοινὸν γρόσια 30, ἥγουν τριάκοντα, κ(αι) ἀνίσως τὴν μίαν χρονιὰν ἀμελήσωμεν, κ(αι) δὲν πιγένομεν νὰ τὸ προσκαλέσωμεν, νὰ δίδωμεν τὴν ἄλλην τὰ συμφωνηθέντα τριάκοντα γρόσια ... αψνδ^ω (1754), φευβρουαρίου η^η (sic). Η ομολογία αναφέρεται από τον Γουναρίδη⁸⁰. Είναι ακόμα γνωστό ότι ο οικισμός υποδεικνύει τα σύγχρονα Βραστά*

Οι Σέρρες και η περιοχή τους. Από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία, Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου - 3 Οκτωβρίου 1993, Πρακτικά, Β' Τόμος, Δήμος Σερρών, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 578.

75. Πληροφορία Ι. Τσαρούχα.

76. Π. Γουναρίδης, *Ἄρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 77, σ. 79.

77. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 74.

78. Π. Γουναρίδης, *Ἄρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 105, σ. 96.

79. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 227-228.

80. Π. Γουναρίδης, *Ἄρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 107, σ. 97.

της Χαλκιδικής⁸¹.

Μία πιο ενδιαφέρουσα πληροφορία μας δίνει η ομαδική δέσμευση των συντεχνιών της πόλης των Σερρών για οικονομική βοήθεια προς τη Μονή (εικ. 7). Τα ονόματά τους παρατίθενται για πρώτη φορά συγκεντρωμένα. Διαβάζουμε: *λαψνδ^ω(1754). Κατάστιχον τῆς πολιτείας σεῤῥῶν. ἀπριλίου, κε^η'''Κατάστιχον ἐνῶ περιέχων τὴν βοήθειαν ὁποῦ ὑποσχέθησαν τὰ εὐλογημένα ῥουφέτια τῆς πολιτείας σεῤῥῶν Νὰ δίδωσι τὸ κατ' ἔτος εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον τοῦ ξηροποτάμου, χάριν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, εἰς διηνεκεῖ αὐτῶν μνημόσυνον. ὁτοῦῤα κτζίδων (παραγωγοί ρακής). γρόσια, 20. τῶν ἀμπατζίδων (παραγωγοί μάλλινου αμπά για χοντρά πανωφόρια), γρόσι[α] 15. τῶν μασματζίδων (παπουτσήδες), γρόσι[α] 15. τῶν γουναράδων, γρόσι[α] 15. τῶν μπογιατζίδων (βαφείς και πιθανόν ζωγράφοι) γρόσι[α] 7. τῶν μπακάλιδων γρόσι[α] 10. τῶν τακιατζίδων (κατασκευαστές σκούφων), γρόσι[α] 5. τῶν κουγιουμιτζίδων (χρυσοχόοι), γρόσι[α] 5. τῶν ασταρτζίδων (κατασκευαστές φόδρας), γρόσι[α] 5. τῶν παπουτζίδων, γρόσι[α] 3. τῶν παπουτζίδων, τὸ τουρναβίτικον ῥουφέτιον, γρόσι[α] 2. τῶν κοκ[κ]ινάδων, γρόσι[α] 4. τῶν μονταφτζίδων (κατασκευαστές υφασμάτων ἀπὸ γιδότριχα), γρόσι[α] 2. τῶν παπουτζίδων, γρόσι[α] 4. τῶν τξερητζίδων (πλανώδιοι πωλητές⁸²), γρόσι[α] 4. τῶν ψωμάδων, γρόσι[α] 5. τῶν σιμιτζίδων (κουλουράδες), γρόσι[α] 2. τῶν τεμιρτζίδων (σιδηρουργοί), γρόσι[α] 2. τῶν καζαντζίδων (καζανάδες), γρόσι[α] 5. τῶν καλαῖτζίδων (γανωματές), γρόσι[α] 3. τῶν μπουσταντζίδων, γρόσι[α] [...]. τῶν ξένων τζοχατζίδων (παραγωγοί τσόχας), γρόσι[α] 4. τῶν σαμαράδων, γρόσι[α] 1 (sic)⁸³. Η ομολογία παρουσιάζεται ἀπὸ τον Γουναρίδη⁸⁴. Τα παραπάνω, εκτὸς ἀπὸ ἱστορικά τεκμηριωμένο γεγονός, πιστεύω ὅτι δείχνουν ἐναργῶς μία πτυχή τῆς κοινωνικῆς δράσης τῶν συντεχνιών. Βέβαια, στὴν περίπτωσή τους εἶχαμε τὴν τύχη νὰ διασταυρώσουμε πληροφορίες γιὰ το γενικότερο χορηγικὸ ἔργο τους μέσω φορητῶν εικόνων καὶ γύψινων κιονοκράνων που κοσμοῦν ἐκκλησίες τῆς πόλης τῶν Σερρών στὴ διάρκεια τοῦ 19^{ου} αἰ.⁸⁵.*

81. Θ. Ι. Βέροου, *Τοπωνύμια καὶ Διοικητικὴ Κατανομὴ Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 68.

82. Ο Π. Γουναρίδης (*Ἄρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 109, σ. 98) μεταγράφει *τζερμιτζήδες*.

83. Ν. Μ. Μπονόβας, Προσφορές συντεχνιών σε ναοὺς τῶν Σερρών, *Ἀπὸ τὴ Μεταβυζαντινὴ Τέχνη στὴ Σύγχρονη, 18ος-20ος αἰ.*, Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοε. 1997), Πρακτικά, ἐπιμέλεια ἐκδόσης Δ. Ποιμενίδου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 201-202.

84. Π. Γουναρίδης, *Ἄρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 108, σ. 97-98.

85. Ν. Μ. Μπονόβας, Προσφορές συντεχνιών σε ναοὺς τῶν Σερρών, ὅ.π., σ. 202-220.

Μεταξύ των προσφορών είναι και η όμολογία του χωριού γαλαρινοῦ ... όπου ... φανερόνωμεν ἡμεῖς οἱ ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι ἀπὸ τὸ χωριὸν γαλαρινὸν, ὅτι ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τοὺς πατέρας τῆς ἱεραῆς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου, διὰ νὰ ἔρχεται τὸν κάθε χρόνον νὰ μας ψάλουν ἕναν ἀγιασμὸν κενὸν, κ(αἰ) νὰ τοὺς δίδωμεν ἀπὸ τὸ κοινὸν γρόσια 15, ἥγουν δέκα πέντε ... αψνδ⁸⁶ (1754), ἰουλίου στⁿ (sic). Η ὁμολογία περιγράφεται ἀπὸ τον Γουναρίδη⁸⁶. Η δήλωση του χωριού αφορά στα Βασιλικά της Θεσσαλονίκης⁸⁷.

Μία ἄλλη προσφορά, αὐτὴ τη φορὰ ἡ ὁμολογία τῆς χώρας ἀήβάτι δείχνει καθαρά την ὑπόσχεση ετήσιας προσφοράς: "Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν συμφωνητικοῦ γράμματος, φανερόνωμεν ἡμεῖς οἱ ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι τῆς χώρας ἀήβάτι, πὼς ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τοὺς πατέρας τῆς ἱεραῆς μονῆς, τοῦ ξηροποτάμου, ὅτι νὰ ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον κ(αἰ) εἰς τὴν ἐδικὴν μας χώραν τὸν καθ' ἑ χρόνον, κ(αἰ) νὰ τοὺς δίδωμεν ἀπὸ τὸ κοινὸν γρόσια 20 ἥγουν ἥκοσι χωρὶς τοὺς ἀγιασμοὺς ὁποῦ ἤθελε ψάλη ὁ καθ' εἷς ... αψξβ⁸⁸ (1762) αὐγούστου ιζ (sic). Η ὁμολογία μεταγράφεται ἀπὸ τον Γουναρίδη⁸⁸. Το ὄνομα του οικισμού γράφεται Αειβάτι και ταυτίζεται με τη Λητὴ της Θεσσαλονίκης⁸⁹.

Στον κώδικα αρ. 2 ὑπάρχει ἀκόμη ἡ ὁμολογία τῆς χώρας νιγρίτας, στην οποία φανερόνωμεν ἡμεῖς οἱ ὑπο κάτωθεν γεγραμμένοι τῆς χώρας νιγρίτας το πὼς ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τοὺς πατέρας τῆς ἱεραῆς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου, ὅτι νὰ ἔρχεται το τίμιον ξύλον κ(αἰ) εἰς τὴν ἐδικὴν μας χώραν το κατ' ἔτος κ(αἰ) νὰ μας κάμνει μίαν λειτανιάν, κ(αἰ) ἕναν κοινόν ἀγιασμόν, κ(αἰ) νὰ τοὺς δίδωμεν ασ(πρα) -50- ἀπὸ τὸ κοινὸν, ξέχορα τοὺς λοιποὺς ἀγιασμοὺς ... αψξγ⁹⁰ (1763) ἰουνίου 16 (sic). Η ὁμολογία ἀναφέρεται ἀπὸ τον Γουναρίδη⁹⁰. Η Νιγρίτα εἶναι ἡ πρωτεύουσα της επαρχίας Βισαλτίας του νομοῦ Σερρών⁹¹.

Ἀκολουθεῖ ἡ ὁμολογία τῆς χώρας τζερπίστας. Διαβάζουμε: "με το παρόν μας ὁμολογητικόν γράμμα, φανερόνωμεν ἡμεῖς οἱ ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι. οἱ γέροντες κ(αἰ) οἱ προεστοὶ τῆς χώρας τζερπίστας πὼς ἐσυμφωνήσαμεν, μὲ τοὺς πατέρας τῆς ἱεραῆς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου, ὅτι ἐρχόμενον τὸ τίμιον ξύλον πλησίον εἰς τὴν χώραν μας, νὰ τὸ προ-

86. Π. Γουναρίδης, Ἄρχεῖο τῆς Ἱεραῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, ὅ.π., ἔγγρ. αρ. 109, σ. 98.

87. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 73.

88. Π. Γουναρίδης, Ἄρχεῖο τῆς Ἱεραῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, ὅ.π., ἔγγρ. αρ. 124, σ. 110.

89. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 26.

90. Π. Γουναρίδης, Ἄρχεῖο τῆς Ἱεραῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, ὅ.π., ἔγγρ. αρ. 127, σ. 112.

91. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας*, ὅ.π., σ. 268.

σκαλοῦμεν κ(αι) ἡμεῖς μετὰ τῆς προσικούσης εὐλαβείας εἰς τὴν χώραν μας κ(αι) νά μᾶς ψάλη κοινόν ἅγιασμόν εἰς τὴν πολιτείαν μας, κ(αι) νά τοὺς δίδωμεν γρόσια) 30' ἤγουν τριάκοντα ἀπὸ το κοινον χωρὶς τοὺς ἁΓιασμούς ὁποῦ ἤθελε ψάλλη ὁ καθ' εἷς ... αψξγ^ο (1763). ἰουλίου I (10) (sic). Ο Γουναρίδης μεταγράφει τὴν ομολογία με ἡμερομηνία 1 Ἰουλίου 1763⁹². Ἡ Τζερπίστα εἶναι ἡ Τερπνὴ τῆς Βισαλτίας⁹³.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ, ἐπίσης, ἡ ομολογία ἐν ἔτει αψξβ^ο (1762) ἀνγούστου ιβ^η κάτω χώρι κούρσοβει Τὴν σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν ἡμεῖς, οἱ ἐν τῇ κάτω χώρᾳ εὐρισκόμενοι χριστιανοὶ ἐξ' ἰδίας θελήσεως, ὅτι νά δίδωμεν, εἰς τὸν τίμιον κ(αι) πανάγιον σταυρόν, τοῦ ἁγίου κ(αι) ἱεροῦ μοναστηρίου ξηροποτάμου, τοῦ κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος τὸν κάθε χρόνον γρόσια ·15· κ(αι) διὰ τὸ λάδι γρόσια: 5· διὰ ψυχηκὴν μας σωτηρία ... (sic). Ο Γουναρίδης χρονολογεῖ τὴν ομολογία στα 1764⁹⁴. Ο οικισμὸς προσδιορίζεται σε τόπο με πολλαπλὲς ονομασίες ὡς Κάτω Κρούσ(ι)εβο, Κάτω Κρούσ(ι)οβα(ο), πλησιόχωρα στο Ἄνω Κρούσοβο καὶ βορείως τῶν σημερινῶν Κερδυλίων τῆς Βισαλτίας⁹⁵.

Με ἀντίστοιχη διατύπωση δηλώνεται ὅτι +ἦς τοὺς χηλλιούς^ς ἑπτακοῦσίοῦς ἐξίντα πέντι (1765) νόεμβρίου 15, ἔξιμφορνιασε, ἡμῆς ἢ ἐν τῇ χώρᾳ ἁγίου μάμαντος ἢ εὐρισκόμενη χριστιάνι ἐξιιδίας μας πρόερέσιος δηὰ νά διώομεν εἰς τὴν ἁγίαν βασίληκὴν κ(αι) πατριᾶρχικὴν μόνην τὴν κατὰ τοῦ ἁγιοΝίμοῦ ὄρος τοῦ ἄθονος τὴν ὀνομαζομένην ξορόπούταμοῦ οτη δηα νά δήνομεν, εἰς τὸν τίμιον κ(αι) ζοῶπιῶν στᾶύρον, τὸν καθέκαστον χρόνον γρόσιι κόσιπέντε λέγῶμὲν 25 κ(αι) πέντι δηα το λάδι ὅπου κῆγων εἰς τὴν κᾶνδήλα τοῦ τιμίου στᾶυρος γρόσια 5 ... (sic). Ἡ ομολογία περιγράφεται ἀπὸ τὸν Γουναρίδη⁹⁶. Ο οικισμὸς τοῦ ἁγίου Μάμαντα βρίσκεται στα Μουδανιά Χαλκιδικῆς⁹⁷.

Ο κατάλογος τῶν υποσχετικῶν ομολογιῶν γιὰ ετήσια ἐνίσχυση τῆς Μονῆς κλείνει με τὴν προσφορά τριῶν φυσικῶν προσώπων εἰς πολιτείαν Σύρπα το αψξστ (1766) ἀνγούστου θ. Ο Χριστόδουλος τοῦ Κονομοῦδη δίνει 10 γρόσια, ὁ Κωνσταντῆς, γαμπρὸς τοῦ πρωτοσύγκελου 5 γρό-

92. Π. Γουναρίδης, Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 128, σ. 112.

93. Π. Βλαχάκος, Το μικροτοπωνυμικὸ τοῦ χωριοῦ Τερπνὴ Σερρών (με ἱστορικὴ εἰσαγωγή), Λεύκωμα Φιλολογικῶν Ἐργασιῶν νομοῦ Σερρών 1 (1990), σ. 1-20. Μνήμες ἀπὸ τὴν παλιὰ Τερπνὴ, Φωτογραφικὸ Λεύκωμα, Ἐκδοση τοῦ Συλλόγου Τερπνιωτῶν Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998. Θ. Ι. Βέρρου, Τοπωνύμια καὶ Διοικητικὴ Κατανομὴ Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας, ὅ.π., σ. 360.

94. Π. Γουναρίδης, Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 131, σ. 114.

95. Θ. Ι. Βέρρου, Τοπωνύμια καὶ Διοικητικὴ Κατανομὴ Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας, ὅ.π., σ. 163.

96. Π. Γουναρίδης, Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου, ὅ.π., ἐγγρ. αρ. 135, σ. 116.

97. Θ. Ι. Βέρρου, Τοπωνύμια καὶ Διοικητικὴ Κατανομὴ Οικισμῶν τῆς Μακεδονίας, ὅ.π., σ. 22.

σια, και ο Αποστόλης Τζοχατζής 2 γρόσια. Η ομολογία αναφέρεται από τον Γουναρίδη, ο οποίος μεταγράφει Σύρκρα και 8 γρόσια δίπλα στον Χριστόδουλο του Κονομούδη⁹⁸. Τα τοπωνύμια Σύρπα⁹⁹ και Σύρκρα αποτελούν παραφράσεις του Σούρπα που δηλώνει τη γνωστή συνοικία της Νιγρίτας.

Οι ομολογίες του *Κώνδικα* ακολουθούν τον ίδιο εκφραστικό και νοηματικό τύπο, παρά τις διαφορές κάθε φορά στα προσφερόμενα ποσά και στις μεμονωμένες απηχήσεις των δωρητών για διεκδίκηση του Τιμίου Σταυρού σε τόπο και χρόνο:

α/α	Τόπος	ποσό σε γρόσια	Χρονολογία
1	Άνω Κούρσεβα	60	10 Νοεμβρίου 1736/8
2	Λογγοβίκια	60	27 Αυγούστου 1740
3	Σ(ο)ύρπα	40	7 Οκτωβρίου 1740
4	Γαλάτζητα	50	24 Ιουλίου 1741
5	Πάλτζα	30	21 Μαΐου 1753
6	Βραστά	30	8 Φεβρουαρίου 1754
7	Σέρρες	125	25 Απριλίου 1754
8	Γαλαρινός	15	6 Ιουλίου 1754
9	Αηβάτι	20	17 Αυγούστου 1762
10	Νιγρίτα	60	16 Ιουνίου 1763
11	Τζερίπιστα	30	10 Ιουλίου 1763
12	Κάτω Κούρσοβει	20	12 Αυγούστου 1762
13	Άγιος Μάμας	30	15 Νοεμβρίου 1765
14	Σύρπα	17	9 Αυγούστου 1766

Ως τρέχουσα πραγματική μονάδα κυριαρχεί το γρόσι, αν και το άσπρο είναι η λογιστική μονάδα από τον 14^ο αι.¹⁰⁰. Το γρόσι καθιερώνεται, ωστόσο, ευρέως στις συναλλαγές τον 17^ο αι.¹⁰¹. Από αναφορές στο αρχαιολογικό μας υλικό για το ένα ή το άλλο γίνεται φανερό ότι το γρόσι έχει ίση αξία, δίχως νομισματοδιαφορά με το άσπρο. Στις ομολογίες,

98. Π. Γουναρίδης, *Άρχαιο της Ίερας Μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., έγγρ. αρ. 137, σ. 118.

99. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμών της Μακεδονίας*, ό.π., σ. 347.

100. Ε. Δ. Λιάτα, *Φλωρία δεκατέσσερα στένονν γρόσια σαράντα. Η κυκλοφορία των νομισμάτων στον ελληνικό χώρο, 15^{ος}-19^{ος} αι.*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 1996, σ. 98-99. Δ. Νικολετόπουλος, *Οι νομισματικές συνθήκες στον ελληνικό χώρο στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, Νομίσματα καί Χάρτες στον Έλληνικό χώρο 1204-1900, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος*, κατάλογος, Μουσείο Μπενάκη, Κέντρο Νεοελληνικών Έρευνών Έθνικού Ίδρύματος Έρευνών, Αθήνα 1983, σ. 81.

101. Ε. Δ. Λιάτα, *Φλωρία δεκατέσσερα στένονν γρόσια σαράντα*, ό.π., σ. 20, σημ. 31- 55, σημ. 9 κυρίως σ. 99 κ.ε. Η ίδια, *Τα νομίσματα του Βενετοκρατούμενου και Τουρκοκρατούμενου Ελληνικού χώρου (15^{ος}-18^{ος} αι.)*, *Η ιστορική διαδρομή της νομισματικής μονάδας στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2002, σ. 87.

ωστόσο, καθιερώνεται το γρόσι, ενώ το άσπρο συναντάται μόνο στον κώδικα των εσόδων του Καισάρου σε μετρητά¹⁰² και στο υποσχετικό ομόλογο της *χώρας της Νιγρίτας*¹⁰³.

Ας εξετάσουμε, όμως, ενδεικτικά τη συμβολή των κατοίκων των διαφόρων τόπων. Είναι αναμφισβήτητο ότι οι αστοί τεχνίτες της πόλης των Σερρών, οργανωμένοι σε συντεχνίες¹⁰⁴, είναι η βασικότερη πηγή αντιστοιχώντας στο 1/6 περίπου των εσόδων της Μονής από ετήσια θεσμοθετημένες λιτανείες, αγιασμούς και δωρεές στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών. Άλλη πηγή εσόδων με την ίδια προέλευση αποδίδεται στην εκμετάλλευση ακίνητης περιουσίας μετά την προσήλωσή της στη Μονή¹⁰⁵.

Εντύπωση προκαλεί, γενικότερα, ότι δεν λείπει και κάποια, αφελής ίσως, αδεξιότητα στη διατύπωση της επιθυμίας πρόσκλησης κατά σύγκριση με άλλους τόπους, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις *Τῆς χώρας λογγοβίγια, τῆς χώρας σοῦρπα και τῆς χώρας σοῦρπα ... εἰς τὸν καιρὸν ὁποῦ ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον εἰς ταῖς κούρσεβες*. Ανάλογη είναι και η περίπτωση της Νιγρίτας, οι κάτοικοι της οποίας δηλώνουν: *να ἔρχεται τὸ τίμιον ξύλον κ(αὶ) εἰς τὴν ἐδικὴν μας χώραν*. Συγχρόνως, παρατηρεῖται εμμονή στις ορθόδοξες αντιλήψεις Στην περίπτωση *τῆς χώρας τζερπίστας* αναφέρεται χαρακτηριστικά: *ὅτι ἐρχόμενον τὸ τίμιον ξύλον πλησίον εἰς τὴν χώραν μας, νά τὸ προσκαλοῦμεν κ(αὶ) ἡμεῖς μετὰ τῆς προσικούσης εὐλαβείας εἰς τὴν χώραν μας*. Το γεγονός αυτό είναι δηλωτικό μίας συντηρητικής αγροτικής κοινωνίας του 18^{ου} αἰ., για να περιορισθούμε στην περιοχή των Σερρών, όπου εντοπίζονται οι οκτώ από τις δεκατέσσερις συνολικά ομολογίες του κώδικα αρ. 2.

Οι επτά τόποι (εικ. 8) και οι χρόνοι υπογραφής των ομολογητικών υποσχέσεων φανερώνουν ότι οι περιοδείες των μοναχών της Μονής αρχίζουν να καθιερώνονται μέσα στο ίδιο θρησκευτικό κλίμα και ενοποιημένο χώρο σταδιακά: Άνω Κούρσεβα (1), Λογγοβίγια (2), Σ(ο)ύρπα (3, 14), πόλη των Σερρών (7), Νιγρίτα (10), Τζερπίστα (11), Κάτω Κούρσοβι

102. Π. Γουναρίδης, *Άρχαιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμιου*, ὁ.π., Κώδ. αρ. 5, σ. 166.

103. Ο Π. Γουναρίδης (*Άρχαιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμιου*, ὁ.π., ἔγγρ. αρ. 127, σ. 112) μεταγράφει ἄσλάνια.

104. Διεξοδικές αναφορές στην ὑπαρξη και ποικίλη δράση τους κάνουν οι Χ. Βουρουτζίδης (*Συντεχνίες και επαγγέλματα των Σερρών από τα τέλη του 15ου αιώνα ἕως και τις αρχές του 20ου αιώνα*. Με την ευγενική χορηγία του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Σερρών. Έκδοση περιοδικού ΓΙΑΤΙ-αριθ. 18, Σέρρας 1995) και Γ. Καφταντζής (*Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της. Τόμος τρίτος. Βυζαντινή περίοδος-Τουρκοκρατία, νεότεροι χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 324-332).

105. Εὐδοκίμου Ξηροποταμινοῦ, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθῳ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμιου*, ὁ.π., σ. 74. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμιου*, ὁ.π., σ. 24.

(12). Από την καταγραφή των οικονομικών δεδομένων των παραπάνω τόπων για λογιστικούς λόγους στον κώδικα στο αρχείο της Μονής ανιχνεύεται η χάραξη ενός δρομολογίου σε διάστημα τουλάχιστον τριάντα περίπου χρόνων από το 1736/8 έως το 1766.

Η διαδρομή στην πεδιάδα των Σερρών είναι θεμελιωμένη σε περιοδεία οικισμών νότια-νοτιοδυτικά της εκτεταμένης Κερκινίτιδας λίμνης. Από τους ίδιους σταθμούς είναι πολύ πιθανό ότι πέρασε και ο Καισάριος στα τέλη Μαΐου με αρχές Ιουνίου του 1757. Στους ήδη γνωστούς επτά σταθμούς προστίθενται δύο ακόμη αποφασιστικής σημασίας κατά τη διάρκεια του σύντομου διάπλου της λίμνης του Αχινού για τη μετάβαση στην πόλη των Σερρών. Πρόκειται για τα παρόχθια χωριά Αχινός και Πεθελινός στη δυτική και ανατολική πλευρά της λίμνης αντίστοιχα¹⁰⁶.

Εκτός από χρηματικές προσφορές, σαφείς πληροφορίες για έσοδα και ακίνητα (οικίες, αμπέλια, ελιές και αγρούς) μεταδίδει πρώτος ο Προηγούμενος της Μονής Ευδόκιμος Ξηροποταμινός που παραθέτει και ενδεικτικούς τόπους, με αναφορά *εις Σέρρας καί εις πολλά της Ἐπαρχίας ταύτης Χωριά*¹⁰⁷. Αρχίζοντας με τις προσηλωσεις οικιών στη Μονή από κατοίκους της πόλης των Σερρών, είναι γνωστές οι περιπτώσεις του πρώην Ξηροποταμινού μοναχού Δανιήλ μέσω διαθήκης στις 1¹⁰⁸ ή 10¹⁰⁹ Μαρτίου 1764 και της Πολυξένης, χήρας του χατζη Ζακχαίου, μετά από αφιέρωση στις 1¹¹⁰ ή 7¹¹¹ Μαρτίου 1777. Ανάλογη περίπτωση συνιστά η οικία του Βαγγέλη Σαμαρά, γιου του Αποστόλη, στη Νιγρίτα στις 4 Ιανουαρίου 1775¹¹². Συνεχίζουμε με μία σειρά ιδιοκτησιών στο χωριό Άνω Κρούσοβο. Είναι γνωστά πωλητήρια χωραφίου από τον Θεοδωρή με τη γυναίκα του Χιμού στις 20 Ιουνίου¹¹³ ή 30

106. Περισσότερα για τη λίμνη και τη διαδρομή βλ. πρόχειρα Γ. Μπαρτζουδης, Αναφορά στις λίμνες του Στρυμόνα, *Χρονικά Πεθελινού* 1 (1996), σ. 13-16. Π. Κ. Σαμσάρης, Ο παρόχθιος αρχαίος οικισμός του Πεθελινού και η ναυσιπλοία στην Κερκινίτιδα λίμνη, *ό.π.*, κυρίως σ. 29-31.

107. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, σ. 74.

108. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, ἔγγρα. αρ. 210, σ. 193.

109. Π. Γουναριδής, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, ἔγγρα. αρ. 129, σ. 112-113.

110. Π. Γουναριδής, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, ἔγγρα. αρ. 153, σ. 127-128.

111. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, ἔγγρα. αρ. 211, σ. 193.

112. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, ἔγγρα. αρ. 205, σ. 192. Π. Γουναριδής, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, *ό.π.*, ἔγγρα. αρ. 149, σ. 125-126.

113. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*,

Ιουνίου¹¹⁴ 1755 και οικίας κάποιου Χρήστου στις 22 Δεκεμβρίου 1766¹¹⁵. Οι αφιερώσεις στο Άνω Κρούσοβο αριθμούν, επίσης, από ένα χωράφι κάποιου ανώνυμου επιτρόπου του ναού και του Γεώργιου Λιβιτούδη στις 1 Σεπτεμβρίου 1783¹¹⁶. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει συλλογικό έγγραφο, το οποίο ο Ευδόκιμος Ξηροποταμινός χαρακτηρίζει ως αφιερωτήριο παρά πωλητήριο. Το δεύτερο ενδεχόμενο δεν αποκλείει ο Γουναρίδης που επίσης εντοπίζει τα χωράφια μέχρι το χωριό Τζίντζος (Σιτοχώρι της Βισαλτίας¹¹⁷) και χρονολογεί το έγγραφο βάσει εσωτερικών στοιχείων γύρω στα 1783. Αναφέρονται οι μεταβιβάσεις διαφόρων χωραφιών από τον Χαρίτωνα του Πλούμη, τον Χαριστό, τον Θεοχάρη του Πτεκούδη, τον Βαρσάμη του Πέτκου, τη Θανάσαινα του χατζη Πούλιου, τη Σταζινάδα του γερο Γιάννη και τους αδερφούς Δημητράκη και Μιχαλάκη τα Αλεξούδια¹¹⁸.

Από τη συνολική επισκόπηση των προσφορών Σερραίων σε χρήματα και ακίνητη περιουσία προκύπτει ότι όλα αυτά προσδιορίζονται μέσω αρχειακών δεδομένων στο χρονικό διάστημα από το 1736/38 έως το 1783, καλύπτοντας ένα χρονικό διάστημα πριν από τη διενέργεια της ζητείας του Kaisáριου (22-5-1757 έως το 11-9-1765). Οι προσφορές εντοπίζονται τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αι., όπως προκύπτει από αναφορά του Ευδόκιμου Ξηροποταμινού στην περιοδεία των μοναχών της Μονής με το Τίμιο Ξύλο στην επαρχία των Σερρών το 1875¹¹⁹.

Επανερχόμενοι τώρα σε προσφορές Σερραίων της ίδιας περιόδου για την ανέγερση του καθολικού, μπορεί να αναφερθεί η επιστολή (31 Απριλίου 1759) του βοεβόδα της Βλαχίας Σκαρλάτου Γρ. Γκίκα προς τους υπηκόους του σχετικά με την άφιξη του Kaisáριου με τον Τίμιο Σταυρό στο Βουκουρέστι και την προτροπή οικονομικής ενίσχυσης της ολοκλήρωσης του νέου καθολικού της Μονής¹²⁰. Ο ίδιος ο Kaisáριος

ό.π., έγγρ. αρ. 227, σ. 194.

114. Π. Γουναρίδης, *Άρχείο της Ιεράς Μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., έγγρ. αρ. 110, σ. 98-99.

115. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., έγγρ. αρ. 230, σ. 194.

116. Ό.π., έγγρ. αρ. 229, σ. 194.

117. Μ. Ζαφειρίου, Ζητινός-Ζίντζος-Τζίντζ(ι)ος-Σιτοχώρι. Ιστοριογεωγραφικά της νοτιοανατολικής Βισαλτίας Σερρών, *Ιστοριογεωγραφικά* 7 (1997-98), σ. 9-120. Θ. Ι. Βέρρου, *Τοπωνύμια και Διοικητική Κατανομή Οικισμών της Μακεδονίας*, ό.π., σ. 360.

118. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., έγγρ. αρ. 228, σ. 194. Π. Γουναρίδης, *Άρχείο της Ιεράς Μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., έγγρ. αρ. 161, σ. 133-134.

119. Ευδοκίμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 128-131.

120. Φλ. Μαρινέσκου, *Ρουμανικά έγγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ό.π., αρ. 354, σ. 271.

αναφέρει: *Η Μπογδανία έδωκε με όλην την ψυχήν της, η δε Βλαχία χάρισε με όλην την δύναμίν της*¹²¹.

Σύντομο ιστορικό με τα σημαντικότερα πρόσωπα που διαδραματίσαν σημαντικό ρόλο στην ανέγερση του καθολικού δίνεται στη μαρμάρινη κτητορική επιγραφή που βρίσκεται εντοιχισμένη στο υπέρθυρο της εισόδου από τον νάρθηκα στη λιτή του ίδιου μνημείου:

*Ἡ Πουλχερία βασιλις θυγάτηρ Ἀρκαδίου, τὴν ἱερὰν ταύτην μονὴν
ἔκτισ' ἐκ θεμελίου.*

*Δεύτερον δὲ ὁ Ῥωμανός, ὁμοῦ καὶ) Κωνσταντίνος, τοῦ σοφοῦ
Λέοντος Υἱός, θεοστεφῆς ἐκείνος.*

*Τρίτον παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ πατέρων ἀνεκτίσθη ἐπὶ τῆς τοῦ σουλτὰν
Σελήμι, καθὼς ἐχρηματίσθη.*

*Τέταρτον πάλιν παρ' αὐτῶν συνάξει Κ(αι)σαρίου ἐκ διαφόρων
τόπων γῆς, συνάρσει τοῦ Κυρίου,*

5 *συνοδοιπόρον ἔχοντος ταὸ Τίμιον τὸ Ξύλον, τὸ ἱερὸν ἀνάθημα
τοῦ Ῥωμανοῦ, ὡς δῆλον,*

*Ἀνθίμου σκευοφύλακος καλῆ ἐπιστασία, Ἱεροθέου ὄντος δὲ ἐν τῇ
ἡγουμενία,*

*συμπολιτῶν καὶ) ταῶν τριῶν ὄντων ἐκ τῆς Σκοπέλου, ὁ γὰρ
Θεός, δι' οὗ τὸ πᾶν, οὕτως ἐφάνη θέλων,*

*ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ γεννήσεως χρόνους εἰς τοὺς χιλίους ἐξήκοντα καὶ)
τρεῖς ὁμοῦ ἐπὶ ἑπτακοσίους.¹*

Η επιγραφή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την απαρίθμηση των παλαιότερων όσο και των νεότερων κτητόρων της Μονής. Διαπιστώνεται εντονότερη διάθεση προβολής για τη δεύτερη ομάδα, η οποία αποτελείται από τον Καισάριο, τον σκευοφύλακα Ἀνθιμο και τον ηγούμενο της Μονής Ιερόθεο που θεωρούνται πρωτεργάτες στην «ανακαίνιση» του καθολικού.

Το νέο καθολικό κτίσθηκε στη θέση του παλαιού, αλλά με προσανατολισμό βορρά-νότο εξαιτίας του σαθρού εδάφους. Μνεία των εργασιών γίνεται σε ενθύμηση Νομοκάνονα (1619) στον κώδικα αρ. 206 της Μονής: *Εἰς τοὺς αψξβ' (1762) μαρτίου θ' τὸν ἅγιον μ' μαρτίρον, ἀρχοῖσσαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μοναστηρίου μας νὰ τὴν χαλάσσομε καὶ τὸν ἰούλιον μίναν ἐβάλαμε τὰ θεμέλια ... Χριστόφορος ἰ(ε)ρ(ομόναχος)*¹²². Στα εξοδολόγια του Καισάριου σώζονται λεπτομέρειες για την πορεία του έργου μεγάλης κλίμακας που ολοκληρώθηκε μέσα στα 1764 όπως προκύπτει από χάραξη σε λίθινο μέλος τόξου στη δυτική πλευρά του

121. Ο.π., σ. 9.

122. Σ. Ν. Καδᾶς, Σημειώματα χειρογράφων τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους-Μονὴ Ἐηροποτάμου, *Βυζαντινα* 14 (1988), σ. 345. Μ. Δ. Πολυβίου, *Τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς Ἐηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 73-74.

καθολικού. Η ανέγερση έγινε στον τύπο του αθωνικού σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού (εικ. 9)¹²³. Ο αρχιτεκτονικός τύπος του κτίσματος μορφοπλαστικά παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις από το ξύλινο πρόπλασμα (εικ. 10) που ετοίμασε ο ορθόδοξος και Έλληνας αρχιτέκτονας Κωνσταντίνος στην Κωνσταντινούπολη στις 13 Απριλίου 1762 και στάλθηκε στη Μονή μετά από προσωπική παραγγελία του Kaisáριου¹²⁴.

Εκφραστική πρωτοτυπία έχει και η γραπτή επιγραφή της τοιχογράφησης στο εσωτερικό υπέρθυρο της εισόδου από τη λιτή προς τον κυρίως ναό:

*Οὗτος ὁ ναὸς ὁ θεῖος, τῶν δις εἴκοσι μαρτύρων, καλλονῆς ταῆς
θαυμασίας τῆς διὰ ταῆς ζωγραφίας
ἔτυχε φιλοτιμία τοῦ ἐν ἱερομονάχοις Χριστοφόρου τοῦ ἐκ ταῆσδε
τῆς μονῆς, ἐκ βοηθείας
τῶν ἐν τῇ Στεφανουπόλει ἐμπόρων, καὶ Ἰγνατίου εἰσφορᾶ ἐκκλη-
σιάρχου ἐξ ἰδίων, καὶ τῶν δύο
ἐν προσκυνηταῖς τιμίων ἀνταδέλφων ἐκ Βιδίνης, κὺρ Θωμᾶ, καὶ
τῶν ὑῶν τοῦ Χατζητζένου-
5 σκευοφύλακος συνάρσει, καὶ καλῆ ἐπιστασία Βενεδίκτου, καὶ
δικαίου γέροντος Ἀνατολίου,
καὶ πάντων τῶν εὐρεθέντων συνδρομῇ τῇ δε πατέρων, σπουδῇ
καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν ὀρθοδόξων ζωγράφων
τοῦ τιμίου Κωνσταντίνου, καὶ κυροῦ Ἀθανασίου, καὶ Ναοῦμ
λογιωτάτου τῶν ἐκ Κορτζᾶς τελοῦντων.
ἐν χιλιοστῷ τῷ ἔτει ὀγδοηκοστῷ τε τρίτῳ τοῖς ἑπτακοσίοις (1783).
Σεπτεμβρίου τῇ τετάρτῃ.²*

Η ζωγραφική του καθολικού της μονῆς Ξηροποτάμου είναι σημαντική για την εποχή της. Φαίνεται πως με το πλούσιο εικονογραφικό της πρόγραμμα μας εισάγει μέχρι ένα βαθμό στην προσπάθεια αναβίωσης της καλλιτεχνικής παράδοσης των μεγάλων εντοιχίων συνόλων του 16^{ου} αι. στο Άγιον Όρος¹²⁵. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μοναδική είναι η σειρά των νεομαρτύρων στη λιτή, ορισμένους από τους οποίους είχε γνωρίσει ο Kaisáριος κατά τον εγκλεισμό του στη φυλακή στην Κωνσταντινούπολη τα έτη 1748/49¹²⁶.

123. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὄ.π., σ. 69-107, εικ. 15, 92, πίν. 11α-β.

124. Ό.π., σ. 49-64, πίν. 3-6, 8-10, 22. Η. Α. Κολοβός, *Χωρικοί και μοναχοί στην οθωμανική Χαλκιδική 15ος-16ος αιώνας*, ὄ.π., σ. 157-158.

125. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος από την Κορτσά*, ὄ.π., σ. 293 κ.ε.

126. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονῆς Ξηροποτάμου*, ὄ.π., σ. 112. Ο ίδιος, Ο Kaisáριος Δαπόντες και η μαρτυρολογική συλλογή του, *Αρχαίο Θεσσαλικών Μελετών*

Σημαντική θέση στην ιστορία του καθολικού της Μονής κατέχει το συμφωνητικό της τοιχογράφησης του. Μετά την ανοικοδόμηση έπρεπε να υπάρξει φροντίδα για τη διακόσμηση. Η αδελφότητα και οι ζωγράφοι αδελφοί κατά σάρκα Αθανάσιος και Κωνσταντίνος με τον γιο του δευτέρου Ναούμ συμφώνησαν τα ακόλουθα: *ἰδιὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν συμφωνητικοῦ καὶ ἐνυπογράφου γράμματος δηλοποιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένοι δύο ἀδελφοὶ Κωνσταντίνος καὶ Ἀθανάσιος, οἱ διδάσκαλοι τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ὅτι εἰς τὴν δόξαν τοῦ ἁγίου Θεοῦ καὶ διὰ πρεσβειῶν τῶν ἁγίων αὐτοῦ Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ἐπιχειρήσθημεν νὰ ἱστορήσωμεν τὸν θεῖον καὶ ὑπερμέγιστον ναὸν τῆς ἱερᾶς βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου, ὅθεν καὶ ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τοὺς ἁγίους προεστώτας τῆς ἱρηθείσης μονῆς διὰ νὰ μᾶς δώσουν διὰ τὴν ἱστορίαν ἅπασαν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τοῦ καθολικοῦ, τῶν δύο παρεκκλησίων, καὶ τῶν δύο ναρθήκων, γρόσια 8.000, ἤτοι ἑκατὰ χιλιάδες ὀκτώ, καὶ ὅσον μάλαμα ἤθελεν ὑπάγει νὰ εἶναι τοῦ μοναστηριοῦ, οἱ δὲ ἡμπογιᾶς νὰ εἶναι ὅλες ἐδικῆς μας, καὶ τὰ ἄλλα τῆς τέχνης μας, ὅσα μᾶς χρειάζονται. Ὅθεν καὶ εὐχαριστήθημεν εἰς τὴν ποσότητα ὅπου ἔγινεν τὸ παζάρι μας πλὴν ὑποσχέθημεν καὶ ἡμεῖς νὰ δεῖξομεν κάθε ἐπιμέλειαν, καὶ ἐπιτηδεικότητα καὶ ἄλλα κεκρυμμένα ὅπου ἔχωμεν, τρόπον τινὰ ὅπου νὰ ἔχει διαφορὰ αὐτὴ ἢ ἱστορία ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐκκλησίαν ὅπου πρότερον ἱστορήσαμεν ἐδῶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, δίδοντάς μας καὶ οἱ προεστοὶ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου ἔν κατάστιχον ἐορτῶν σχεδιασθὲν παρὰ τοῦ κυρ Καισάρου, καὶ κατ' αὐτὸ νὰ γένουν αἱ ἐορτὲς εἰς ἐκεῖνον τὸ μέρος ὅπου στοχάζονται οἱ διδάσκαλοι ὅπου συμφέρουν. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἔγινε τὸ παρὸν τῆ βεβαιώσει τῶν ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένων σεβασμιωτάτων πατέρων ἁγίων προεστώτων τοῦ Ἁγίου Ὅρους καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. Αψπβ' (1782) Μαΐου η'. Κωνσταντίνος ὁ ζωγράφος στέργω ὡς ἄνωθεν καὶ ἐγὼ ὁ Ἀθανάσιος ὑπόσχομαι ὡς ἄνωθεν ὁ προηγούμενος Λαύρας Γεράσιμος μάρτυς ὁ σκευοφύλαξ τοῦ Βατοπεδίου Φιλόθεος μάρτυς ὁ σκευοφύλαξ τῶν Ἰβήρων Φιλάρετος ὁ προηγούμενος τοῦ Χιλανδαρίου Δανιὴλ ὁ σκευοφύλαξ τοῦ Ζωγράφου Κωνσταντίνος μάρτυς ὁ ἐπιστάτης τοῦ Ἁγίου Ὅρους Κωνσταντίνος ἐκ τοῦ Ξενοφώντος μάρτυς¹²⁷. Η διατήρηση ομόθεμου συμφωνητικού με την ημερομηνία αψπβ' (1782) Μαΐου*

17 (2007), σ. 183-200.

127. Μ. Δ. Πολυβίου, Ανέκδοτο συμφωνητικό σχετικά με την αγιογράφηση του καθολικού της μονής Ξηροποτάμου, ΣΤ' Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης. Πρόγραμμα. Περιλήψεις εισηγήσεων καὶ ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1986, σ. 56-57. Ο ἴδιος, *Τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου*, ὅ.π., σ. 107-108. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οἱ ζωγράφοι Κωνσταντίνος καὶ Αθανάσιος ἀπὸ τὴν Κορυτσά*, ὅ.π., σ. 47-48.

κ' στο αρχείο της Μονής (εικ. 11)¹²⁸ θέτει το ζήτημα της κατοχής ενός αντιγράφου από κάθε συμβαλλόμενη πλευρά, δεδομένου ότι η εγγύηση δέσμευσης των προσώπων ήταν συνηθισμένη και της παράδοσης του ενός από τους ζωγράφους στο αρχείο της Μονής μετά την ολοκλήρωση του έργου.

Στεκόμαστε στη συνέχεια σε έναν από τους όρους του συμφωνητικού που είναι εκφραστικός και συγχρόνως γοητευτικός για την έρευνα. Καταρχήν εκείνο που εντυπωσιάζει και ίσως ξενίζει με την πρώτη ματιά είναι η δήλωση ότι *ἔγινεν τὸ παζάρι*. Η διατύπωση παρουσιάζει την επιδίωξη της αδελφότητας της Μονής και τη σύμφωνη γνώμη των ζωγράφων που δηλώνουν ότι θα *δείξωμεν κάθε ἐπιμέλειαν, καὶ ἐπιτηδεικότη τα καὶ ἄλλα κεκρυμένα ὁποῦ ἔχωμεν, τρόπον τινὰ ὁποῦ νὰ ἔχει διαφορὰ αὐτὴ ἢ ἱστορία ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐκκλησίαν ὁποῦ πρότερον ἱστορήσαμεν ἐδῶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος*. Με μία έκφραση εννοούνται το καθολικό της μονής Φιλοθέου (1752, 1765), το κυριακό της σκήτης Αγίας Άννας (1757) και το κυριακό της σκήτης Ξενοφώντος (1766)¹²⁹, στα οποία οι Κορυτσαίοι ζωγράφοι μας είχαν ολοκληρώσει γνωστά σύνολα εντοίχια πριν από το αντίστοιχο του καθολικού της μονής Ξηροποτάμου και ήταν γνωστά στους μάρτυρες του συμφωνητικού¹³⁰.

Οι ενδείξεις συντείνουν προς την άποψη ότι το γενικότερο γλαφυρό όσο και λαϊκό ύφος μαζί με τις εκφραστικές ιδιοτυπίες σπάνιας έκφρασης βοηθούν στον χαρακτηρισμό του εγγράφου ως δεσμευτικού από την πλευρά των ζωγράφων. Ταυτόχρονα, γίνεται σαφές ότι οι τοιχογραφίες των Κορυτσαίων ζωγράφων στο καθολικό της Μονής αποτελούν ένα μοναδικό στο είδος τους παράδειγμα για το υψηλό επίπεδο της τέχνης όσο και το μέγεθος του εικονογραφικού προγράμματος γενικά στον χώ-

128. Μ. Δ. Πολυβίου, Άλλα αρχειακά στοιχεία σχετικά με την αγιογράφηση του καθολικού της μονής Ξηροποτάμου, *Ζ' Συμπόσιο Βυζαντινής καὶ Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας καὶ Τέχνης*. Πρόγραμμα καὶ περιλήψεις ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1987, σ. 67-68. Ο ίδιος, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ὁ.π., σ. 108. Π. Γουναρίδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου*, ὁ.π., αρ. 154, σ. 128-130, πίν. 16. *Θησαυροὶ Ἁγίου Ὁρους*, ὁ.π., αρ. 13.54, σ. 468-469 (Κρ. Χρυσοχοϊδης). Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οἱ ζωγράφοι Κωνσταντίνος καὶ Αθανάσιος ἀπὸ τὴν Κορυτσά*, ὁ.π., σ. 49.

129. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οἱ ζωγράφοι Κωνσταντίνος καὶ Αθανάσιος ἀπὸ τὴν Κορυτσά*, ὁ.π., σ. 39-41, 44-45.

130. Μία ἀνάλογη, ἀλλὰ ἥσσονος σημασίας περίπτωση ἀφορᾶ τὶς τοιχογραφεῖς στο κονάκι τῆς Μεγίστης Λαύρας σὲς Καρυές Ἁγίου Ὁρους. Στὸ συμφωνητικὸ, ποὺ υπογράφηκε ἀπὸ τὴν μονὴ καὶ τὸν Θάσιο ζωγράφο Μιχαὴλ Εὐαγγελίδη τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1883, εἶχε διατυπωθεῖ: *θέλει εἶσθαι ἀπομίμησις ἀρχαίας Βυζαντινῆς τέχνης*. Βλ. σχετικὰ Ι. Α. Παπαγγέλος, *Ἡ ἐργασία θέλει εἶσθαι ἀπομίμησις Βυζαντινῆς τέχνης*, Γ' Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο Ἀγιορειτικῆς Ἑστίας, *Ἀπὸ τὸν Διονύσιο ἐκ Φουρνά στον Φῶτη Κόντογλου καὶ στα σύγχρονα Εἰκονογραφικὰ Ἐργαστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους*. Περιλήψεις ἀνακοινώσεων, 7, 8 καὶ 9 Νοεμβρίου 2008, Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, Ἐθνικῆς Ἀμύνης 27, Θεσ/νίκη 2008, σ. 7.

ρο της μοναστικής πολιτείας του Αγίου Όρους, όπως επισημίναμε σε προηγούμενη εργασία μας¹³¹.

Μια διατύπωση του ίδιου ζητήματος από άποψη κατάταξης στη σειρά των μεγαλύτερων ζωγραφικών συνόλων σε καθολικά του Αγίου Όρους αποτελεί, επίσης, χρήσιμη άσκηση. Η σύγκριση αφορά στον καλλωπισμό τριών καθολικών ισάριθμων μονών ενταγμένων στην πρακτική της επίσημης καλλιτεχνικής πολιτικής για οργανωμένη εγκατάσταση ζωγράφων και τοιχογράφηση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιλέγονται τα καθολικά των μονών Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου και Ιβήρων (εικ. 12).

Στη συνέχεια απαριθμούνται οι γνωστές εργασίες τοιχογράφησης στο κάθε ένα από τα τρία καθολικά βάσει χρονικών ενδείξεων, από τις οποίες προβάλλεται ο αποσπασματικός χαρακτήρας των εντοίχιων συνόλων:

α. καθολικό Μεγίστης Λαύρας κυρίως ναός, ζωγράφος Θεοφάνης (1535)¹³² τρούλος, άγνωστος ζωγράφος (1584)¹³³ λιτή, ζωγράφος Μανουήλ Γεωργίου από τη Ζέλιτσα της επαρχίας Σισανίου (2 Μαΐου 1854)¹³⁴ υαλόφρακτος εξωνάρθηκας, ζωγράφος Zachari Zograph Christovitch με συνεργάτες τον πατέρα του Christo Dimitrov, τον μεγαλύτερο αδερφό του Dimityr Zograph και του γιους του τελευταίου Stanislav και Ivan Dospevski από το Σαμάκοβο (1854)¹³⁵ παρεκκλήσι

131. Ν. Μ. Μπονόβας, *Όψιμη μεταβυζαντινή ζωγραφική στο Άγιον Όρος. Το εργαστήριο των Καρπενησιωτών ζωγράφων (1773-1890)*, Α΄ κείμενο, Θεσσαλονίκη 2009 (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), σ. 103.

132. *Ιστορικόν Προσκυνητάριον τῆς βασιλικῆς, πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς ἱεράς μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους*. Συγγραφέν ὑπὸ Προηγουμένου Καλλιστράτου Λαυριώτου τοῦ ἐκ Λέσβου καὶ εἰς τύπους ἐκδοθὲν δαπάναις Βασιλείου Προηγουμένου Λαυριώτου τοῦ ἐκ Καρδίτσης, Ἀθῆναι 2^η 1976, σ. 32. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ὁ.π., αρ. 339, σ. 110-111. Για τον ζωγράφο, το έργο του στη Λαύρα και γενικότερα στο Άγιον Όρος βλ. ενδεικτικά Μ. Chatzidakis, *Recherches sur le peintre Théophane le Crétois, Dumbarton Oaks Papers* 23-24 (1969-1970), σ. 309- 352, (ανατύπωση, *Études sur la peinture postbyzantine, Variorum Reprints* V (London 1976), V). Π. Α. Βακοτόπουλος, *Μνημειακή ζωγραφική τοῦ Ἁγίου Ὁρους, 11ος-19ος αἰώνας, Θησαυροὶ Ἁγίου Ὁρους*, ὁ.π., σ. 36.

133. Καλλιστράτος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον*, ὁ.π., σ. 43-44.

134. Ο.π.

135. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὁρος*, ὁ.π., σ. 384. Καλλιστράτος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον*, ὁ.π., σ. 43. Σ. Καδάς, *Τὸ Ἅγιον Ὁρος*, ὁ.π., σ. 37. Α. Boschkov, *La Peinture Bulgare des origines au XIXe siècle*. Photos par Julian Tomanov, Recklinghausen 1974, σ. 188. Μ. Ένεφ, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Τοιχογραφίες σε μοναστήρια της Ορθοδοξίας*. Απόδοση Θ. Ιωαννίδης, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 26. Ο ίδιος, *Mount Athos. Zograph Monastery*, Kibela Publishers Sofia, Sofia 1994, σ. 97, 105, 109, 111-112, 116-119, εικ. 91, 93, 95, 101-105. Ε. Popova, *Zograf 't Hristo Dimitrov of Samokov*, Sofia 2001, σ. 308. Sokolova, 2001, σ. 23-24, 64. *Το Άγιον Όρος στην ελληνική τέχνη*. Επιμέλεια έκθεσης Μ. Καμπάνης, Ι. Μαντζαβίνου, Κ. Κίλεσοπούλου, Δ. Παυλόπουλος, ΜΙΕΤ, Αθήνα

Αγίου Νικολάου, ζωγράφος Φράγκος Κατελάνος (1560)¹³⁶. παρεκκλήσι Σαράντα Μαρτύρων, άγνωστος ζωγράφος (1571), Μανουήλ Γεωργίου (30 Σεπτεμβρίου 1854)¹³⁷.

β. καθολικό Βατοπεδίου κυρίως ναός, Πανσέληνος(;) (13120¹³⁸, 1652¹³⁹, 1739)¹⁴⁰. εσωνάρθηκας (μεσονυκτικό) (1760)¹⁴¹. εξωνάρθηκας (1704)¹⁴². ημιυπαίθριο προστώο, ζωγράφοι Βενιαμίν, Ζαχαρίας, Μακάριος Β' από τη Γαλάτιστα της Χαλκιδικής (1819)¹⁴³. διαβατικό Παναγίας της Αντιφωνήτριας, ζωγράφος Νικηφόρος Β' από το Καρπενήσι (1858)¹⁴⁴. παρεκκλήσι Παναγίας της Παραμυθίας (1677/78, 1846)¹⁴⁵. παρεκκλήσι Αγίου Δημητρίου (1721, 1791)¹⁴⁶. παρεκκλήσι Αγίου Νικολάου (1780,

2007, σ. 14. D. Sokolova, Risunkite na Dospevski-mehdu srednovekovieto I novoto vreme, *Problemi na Izkustvoto. Izvunreden broi 1* (2001), σ. 23-24, 64.

136. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 373, σ. 122. A. Semoglou, *Le décor mural de la chapelle athonite de Saint-Nicolas (1560). Application d' un nouveau langage pictural par le peintre thébain Frangos Catellanos*, Paris 1992.

137. Καλλιστράτος Λαυριώτης, *Ιστορικόν Προσκυνητάριον*, ό.π., σ. 39-40. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 370, σ. 121. Σ. Καδάς, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π.

138. E. N. Τσιγαρίδας, *Τά ψηφιδωτά καί οί βυζαντινές τοιχογραφίες, Τερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση-Ιστορία-Τέχνη*, τ. Α', Άγιον Όρος 1996, σ. 235 κ.ε.

139. E. N. Τσιγαρίδας, *Τά ψηφιδωτά καί οί βυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 235. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, Τερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση-Ιστορία-Τέχνη*, τ. Α', Άγιον Όρος 1996, σ. 287. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 55, σ. 18.

140. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 290-291. Γ. Σμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 433. E. N. Τσιγαρίδας, *Τά ψηφιδωτά καί οί βυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π.

141. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 292-293. E. N. Τσιγαρίδας, *Τά ψηφιδωτά καί οί βυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 51, σ. 16-17.

142. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 289-290. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 50a, σ. 16.

143. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 301-303, εικ. 268. Ο ίδιος, *Περί τών Γαλατσιάνων ζωγράφων τοῦ Άγίου Όρους, Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ος αι.*, Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοε. 1997), Πρακτικά, επιμέλεια έκδοσης Δ. Ποιμενίδου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 259, σημ. 42. Γ. Σμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 432. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 48, σ. 15-16. E. N. Τσιγαρίδας, *Τά ψηφιδωτά καί οί βυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π.

144. N. M. Μπονόβας, *Όψιμη μεταβυζαντινή ζωγραφική στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 93. Παπάγγελος, ό.π., σ. 306, 345, σημ. 85. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 302.

145. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 287. Γ. Σμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 435. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 92, σ. 30.

146. Ί. Α. Παπάγγελος, *Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες*, ό.π., σ. 290-291, 297-298.

1802)¹⁴⁷. Φιάλη (1842)¹⁴⁸.

γ. καθολικό Ιβήρων κυρίως ναός¹⁴⁹, ζωγράφος Μάρκος ο Ίβηρας (τέλη 16^{ου} αι.)¹⁵⁰, επιζωγραφήσεις (1739)¹⁵¹, ζωγράφοι Ιωάσαφ και Νικηφόρος Β΄ από το Καρπενήσι, Άνθιμος από την Περίσταση των Δαρδανελίων (1841/42)¹⁵² εσωνάρθηκας, ζωγράφος Νικηφόρος Β΄ από το Καρπενήσι (1846)¹⁵³ εξωνάρθηκας, επιζωγραφήσεις (1721¹⁵⁴, 1739¹⁵⁵)· υαλόφρακτο προστώο (1718¹⁵⁶, 1768¹⁵⁷), ζωγράφοι Νικηφόρος Α΄ από

147. Ο.π., σ. 293-294, 300. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 89-90, σ. 30.

148. Ί. Ά. Παπάγγελος, Οί μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, ό.π., σ. 286, 303. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 112, σ. 35.

149. Αναδρομή στη τοιχογράφηση κάνει ο Ε. Ν. Τσιγαρίδας (Ο ζωγράφος Μάρκος ο Ίβηρ στη μονή Ιβήρων του Αγίου Όρους, *Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, περ. Δ΄, τ. 24 (2003), σ. 278, σημ. 14) επισημαίνοντας την άποψη του Μ. Χατζηδάκη (*Recherches sur le peintre Théophane le Crétois*, ό.π., σ. 309- 352) για χρονολόγηση στον πρώιμο 16^ο αι.

150. Για την εργασία και το ολόσωμο πορτραίτο του ζωγράφου βλ. Ε. Ν. Τσιγαρίδας, Ο ζωγράφος Μάρκος ο Ίβηρ, ό.π., σ. 276-278, εικ. 1, 2, 4. Πρβλ. Κ. Βλάχος, *Η χερσόνησος του Αγίου Όρους Άθω*, ό.π., σ. 201. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 232, σ. 71. Μ. Ί. Γεδεών, *Ο Άθω*, Άθήνα (ανατύπωση Ερμής) 21990, σ. 14-15. Μ. Χατζηδάκης, Ε. Δρακοπούλου, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά τήν Άλωση (1450-1830)*, τ. 2, Καβαλλάρους-Ψαθόπουλος, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών αρ. 62, Άθήνα 1997, σ. 172.

151. Σ. Καδάς, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π.

152. Ε. Ν. Τσιγαρίδας, Ο ζωγράφος Μάρκος ο Ίβηρ, ό.π., σ. 278. Ν. Μ. Μπονόβας, *Όψιμη μεταβυζαντινή ζωγραφική στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 101. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 234, σ. 72.

153. Ν. Μ. Μπονόβας, *Όψιμη μεταβυζαντινή ζωγραφική στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 103. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 227, σ. 69. Κ. Βλάχος, *Η χερσόνησος του Αγίου Όρους Άθω*, ό.π., σ. 201.

154. Πρβλ. Ρ. Uspenskij, *Vostok christianskij. Afon: Istorija Afona. Castj III.2. Afon monaseskij. I. Soudba Jego s 911 po 1861 God. Otdelenije vtoroje*, Sankt Peterburg 1892, (μετάφραση Μιροσλάβας Δημητρίου), σ. 415, 420. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 223, σ. 68. Μ. Γεδεών, *Χρονογραφία της έν Άθω Μονής των Ίβήρων. Ανατύπωσις της Έκκλησιαστικής Άλήθειας*, έν Κωσταντινουπόλει 1906, σ. 25. Ο ίδιος, *Ο Άθω*, ό.π., σ. 329. Γ. Σμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 469. Καδάς, 1984, σ. 54. Ντ. Παπαστράτου, *Χάρτινες Εϊκόνας. Όρθόδοξα Θρησκευτικά Χαρακτικά 1665-1899*, ό.π., II, αρ. 508, σ. 478. Μ. Χατζηδάκης, Ε. Δρακοπούλου, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά τήν Άλωση (1450-1830)*, ό.π., σ. 233.

155. Σ. Καδάς, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π.

156. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 225, σ. 68.

157. Ο.π., αρ. 229, σ. 69.

το Καρπενήσι (1795)¹⁵⁸, Μιχαήλ Προδρομίτης (1888)¹⁵⁹.

Μετά την αναφορά των διαδοχικών ζωγραφικών επεμβάσεων στους χώρους από τα καθολικά των μονών Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου και Ιβήρων, καθίσταται πλέον σαφής η εκτίμηση για το μέγεθος του εντοίχιου ζωγραφικού συνόλου στο καθολικό της μονής Ξηροποτάμου. Είναι εύκολο να διαπιστωθεί ότι το τελευταίο έργο είναι το μεγαλύτερο κατ' απόλυτο μέγεθος στο είδος του σε ναό της μοναστικής πολιτείας. Η εκτίμηση καλύπτεται, νομίζω επιπλέον, από την παράθεση των κατόψεων και τομών των τεσσάρων καθολικών σε κοινή κλίμακα (1:500)¹⁶⁰. Επιπλέον, στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να επισημανθεί ότι το εντοίχιο σύνολο της μονής Ξηροποτάμου συγκρίνεται με τα τρία μεγαλύτερα αρχιτεκτονικά σύνολα καθολικών στο Άγιον Όρος.

Η υπόθεση αποδεικνύεται σίγουρα στην περιγραφή της έκτασης της εργασίας των Κορυτσαίων ζωγράφων Αθανασίου, Κωνσταντίνου και Ναούμ. Κάτι τέτοιο δηλώνεται, άλλωστε, ως όρος στο συμφωνητικό της τοιχογράφησης του καθολικού της Μονής: *ἱστορίαν ἅπασαν τῆς ἐκκλησίας, ἧτοι τοῦ καθολικοῦ, τῶν δύο παρεκκλησιῶν, καὶ τῶν δύο ναρθήκων που υπογράφηκε μεταξύ των Προϊσταμένων της Μονής και των ζωγράφων στις 8 Μαΐου 1782*¹⁶¹.

Ο πλούτος των εκφραστικών μέσων που παρατηρείται στη διάρθωση των αρχιτεκτονικών τμημάτων και των ζωγραφικών επιφανειών του καθολικού της Ξηροποτάμου ικανοποίησε τον Καισάριο που σημείωσε: *Ἐγινε δε αληθινά Ναός υπέρ πάντ' ἄλλον, ως εἶπ', Ἀγιορείτικον,*

158. Ν. Μ. Μπονόβας, *Όψιμη μεταβυζαντινή ζωγραφική στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 80. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 224, σ. 68. Μ. Γεδεών, *Χρονογραφία τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τῶν Ἰβήρων*, ό.π., σ. 30. Γ. Σιμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 469. Κ. Βλάχος, *Ἡ χειρσόνησος τοῦ Ἁγίου Όρους Ἄθῳ*, ό.π., σ. 202. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 223, σ. 68. Θ. Μ. Προβατάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 43.

159. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l' Athos*, ό.π., αρ. 224, σ. 68. Μ. Γεδεών, *Χρονογραφία τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τῶν Ἰβήρων*, ό.π., σ. 30. Γ. Σιμυρνάκης, *Τό Άγιον Όρος*, σ. 469. Κ. Βλάχος, *Ἡ χειρσόνησος τοῦ Ἁγίου Όρους Ἄθῳ*, ό.π., σ. 202. Θ. Μ. Προβατάκης, *Τό Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 43. Ν. Μ. Μπονόβας, *Όψιμη μεταβυζαντινή ζωγραφική στο Άγιον Όρος*, ό.π.

160. Βλ. συγκριτική παράθεσή τους με εκείνο της Ξηροποτάμου. Deutsches Archäologisches Institut Berlin. *Εἰκονογραφημένο λεξικό τοῦ Ἁγίου Όρους Ἄθῳ*. *Bildlexikon des Heiligen Berges Athos*. Ὑπό Παύλου Μ. Μυλωνά. Τόμος πρῶτος, μέρος πρῶτο. Ἄτλας τῶν εἴκοσι κυριάρχων μονῶν. Τεύχος πρῶτο. Τοπογραφία καὶ ἱστορική ἀρχιτεκτονική. Ἐπεξηγηματικό κείμενο εἰς τὸν ἄτλαντα, Γερμανικό Ἀρχαιολογικό Ἰνστιτούτο Βερολίνου καὶ Παῦλος Μ. Μυλωνάς, Ἀθήνα. Ἀποκλειστική πώληση: Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen, Wasmuth 2000, σ. 78, σχ. 5.

161. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 108. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οἱ ζωγράφοι Κωνσταντίνος καὶ Αθανάσιος ἀπὸ τὴν Κορυτσά*, ό.π., σ. 48.

μικρόν τε και μέγáλον, του Άθωνος ευπρέπεια, του Όρους ωραιότης, των δε Ξηροποταμινών καύχημα και λαμπρότης, των παλαιών Ναών στολή, ξόμπλι δε των μελλόντων, θέαμα ωραιότατον και πάντων των ορώντων¹⁶².

Στο ίδιο κλίμα θετικής αποτίμησης μας εισάγει η καταγραφή μίας σειράς ομοειδών εντυπώσεων από επισκέπτες της Μονής. Μαρτυρία ανωνύμου αφορά στο τοσοῦτον περικαλλή και όρώμενον καθολικό γύρω στα 1770¹⁶³, δηλαδή δεκατρία χρόνια πριν από την τοιχογράφησή του.

Ο μνημειακός χαρακτήρας του καθολικού δημιούργησε θετική εντύπωση σε μία ακόμη περίπτωση, στο Ρώσο περιηγητή Βλαδίμηρο Νταβίντωφ. Αυτός σημείωσε το 1835: *Αρχίσαμε κανονικά από την επίσκεψη του καθολικού είναι πολύ πλούσιο και ευρύχωρο, με μαρμάρινους κίονες και θαυμάσιο μαρμάρινο δάπεδο. Απ' όλες τις εκκλησίες που είχα δει μέχρι τότε στον Άθω, μου φάνηκε η πιο όμορφη και η πιο μεγάλη*¹⁶⁴. Το πλούσιο δάπεδο με την ποικιλία στα μεγέθη και τα χρώματα των μαρμάρων (1762-63)¹⁶⁵ αποτελεί δείγμα όψιμης παράδοσης ανάλογων βυζαντινών έργων (10^{ος}-11^{ος} αι.) σε καθολικά αγιορείτικων μονών¹⁶⁶. Επιπλέον, η σύντομη περιγραφή συμβάλλει στην αποκατάσταση της γενικότερης εικόνας του καθολικού. Για το λόγο αυτό είναι ουσιαστική η κατ' εκτίμηση εξαγωγή συμπερασμάτων για τις τοιχογραφίες με τα ζωηρά χρώματα και τις χρυσογραφίες.

Ανάλογος εκφραστικός δυναμισμός χαρακτηρίζει την περιγραφή του καθολικού της μονής Ξηροποτάμου από τον Karl Eduard Zachariä von Lingenthal, Γερμανό καθηγητή της Νομικής στα πανεπιστήμια των πόλεων Λειψίας, Βερολίνου και Χαϊδελβέργης. Ο von Lingenthal επισκέφθηκε τη μονή Ξηροποτάμου στα 1838, στο πλαίσιο του ταξιδιού του

162. Γ. Π. Σαββίδης, *Κήπος Χαρίτων*, ό.π., σ. 89. Επίσης βλ. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 73-77, 122.

163. Ήλ. Κολοβοῦ, Νέα στοιχεία για την ιστορία του καθολικού της μονής Ξηροποτάμου, *Κληρονομία* 29, τεύχη Α'-Β' (Ιούνιος-Δεκέμβριος 1997), σ. 121.

164. Α. Κόκκου, Μ. Κουμβακάλη, Α. Λαμπροπούλου, *Βλαδίμηρος Νταβίντωφ. Ταξιδιωτικές Σημειώσεις*, ό.π., σ. 261.

165. Δ. Α. Λιάκος, Το βυζαντινό μαρμαροθετημένο δάπεδο του καθολικού της μονής Ιβήρων Αγίου Όρους στο Ν. Alexiou, *The end*. Curated by Y. Tzirilakis, 52^η Διεθνής Έκθεση Τέχνης Biennale της Βενετίας, Ελληνική συμμετοχή, 10 Ιουνίου-21 Νοεμβρίου 2007, ΥΠΠΟ, [Αθήνα 2007], σ. 49.

166. Μονές Βατοπεδίου, Μεγίστης Λαύρας, Χιλανδαρίου, Ξενοφώντος, Καρακάλλου, Ιβήρων, στον κυριακό ναο της βατοπεδινής σκήτης του Αγίου Δημητρίου και στον ναό του μονυδρίου του Αγίου Βασιλείου της μονής Χιλανδαρίου. Δ. Α. Λιάκος, Το βυζαντινό μαρμαροθετημένο δάπεδο του καθολικού της μονής Ιβήρων Αγίου Όρους στο Ν. Alexiou, *The end*. Curated by Y. Tzirilakis, 52^η Διεθνής Έκθεση Τέχνης Biennale της Βενετίας, Ελληνική συμμετοχή, 10 Ιουνίου-21 Νοεμβρίου 2007, ΥΠΠΟ, [Αθήνα 2007], σ. 48-49.

στην Αυστρία, Ιταλία, Ελλάδα και Τουρκία. Η διατύπωση: *τα κτίρια είναι κανονικά και πολυτελή*¹⁶⁷ χρησιμοποιείται αποκλειστικά για τη Μονή στο πλαίσιο των προσωπικών περιγραφών του von Lingenthal για τις αγιορείτικες μονές και σκήτες¹⁶⁸. Προβάλλεται ένα πολύ συγκεκριμένο και καθορισμένο πλαίσιο του αρχιτεκτονικού συνόλου της Μονής με το καθολικό που είναι αξιοπρόσεκτο.

Τέλος, σχετική είναι και η περιγραφή του συγγραφέα Γ. Θεοτοκά αρκετά μεταγενέστερα, το 1961: *Μᾶς παρέλαβε ὁ «ἐκκλησιαστικός», ὁ μοναχὸς ποῦ ἔχει τὴ φροντίδα τοῦ ναοῦ καὶ ποῦ κρατᾷ τὰ κλειδιά του, καὶ μᾶς ἔδειξε τὸ καθολικό. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιδὸ καινούρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους, χτισμένο καὶ τοιχογραφημένο στὸ 18ο αἰῶνα, σὲ μιὰν ἐποχῆ, ὡστόσο, ὅπου ἡ βυζαντινὴ καλλιτεχνικὴ παράδοση εἶταν ἀκόμα ζωντανὴ καὶ ἀκμαία*¹⁶⁹. Οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τον αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα του μνημείου από άποψη αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής, έχουν την έννοια σήματος.

Οι εκφράσεις θαυμασμού για το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου είναι ασυνήθεις. Αν δόθηκαν από τους επισκέπτες, τότε είναι σημάδι ότι η υπόσχεση των Κορυτσαίων ζωγράφων: *ὅπου νὰ ἔχει διαφορὰ αὐτὴ ἡ ἱστορία ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐκκλησίαν ὅπου πρότερον ἱστορήσαμεν ἐδῶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ήταν αληθινή. Οι τοιχογραφίες ως ένα εντυπωσιακό έργο με την πιο δυναμική εντύπωση εικαστικού είδους στο Άγιον Όρος, θα ήταν εύκολο να προσγραφούν στην τέχνη που αναπτύχθηκε στη μονή Ξηροποτάμου το 18^ο αι. Ως μία προϋπόθεση για αυτή την τέχνη γνωρίζουμε τις προσφορές των Σερραίων.

Οι ομολογίες του κώδικα αρ. 2 της μονής Ξηροποτάμου παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες και οδηγούν αβιάστα στο συμπέρασμα για τις συστηματικές προσφορές Σερραίων σε μία περίοδο πριν ακόμη αποφασισθεί και τεθεί σε εφαρμογή το σχέδιο ανοικοδόμησης του μνημειώδους καθολικού της Μονής. Το σύνολο των ομολογιών αποτελεί έκφραση σταθερής και μόνιμης επιθυμίας, αποβλέποντας στην οικονομική ενίσχυση της Μονής και κατ' επέκταση του οικοδομικού της προγράμματος, παράλληλα με την εξυπηρέτηση θρησκευτικών αναγκών των Σερραίων. Θα ήταν, πάντως, σφάλμα να θεωρηθεί ότι δεν υπήρξαν άλλα παραδείγματα στην περιοχή των Σερρών. Μία γνωστή περίπτωση κατοίκων χωριού, που επέλεξαν να καλούν το Τίμιο Ξύλο σε τακτά χρονικά δια-

167. E. Zachariä, *Reise in den Orient in den Jahren 1837 und 1838 über Wien, Venedig, Florenz, Rom, Neapel, Malta, Sicilien und Griechenland nach Saloniki, dem Berge Athos, Konstantinopel und Trapezunt*. Mit einer Karte des Berges Athos, J. C. B. Mohr, Heidelberg 1840, ανατύπωση Elibron Classics, Leipzig 2006, σ. 263.

168. Ό.π., σ. 260-271.

169. Γ. Θεοτοκάς, *Ταξίδι στη Μέση Ανατολή και στο Άγιον Όρος*, ό.π., σ. 108.

στήματα, εντοπίζεται στα σημερινά Βρασνά το 1875¹⁷⁰.

Συνεπώς, η μελέτη των προσφορών από τον αστικό και επαρχιακό χώρο των Σερρών, που χρονολογούνται με ασφάλεια από τις 10 Νοεμβρίου 1736 έως τις 9 Αυγούστου 1766, μας εισάγουν στην περίοδο της συστηματικής οικονομικής ενίσχυσης της Μονής, ως το παλαιότερο και μοναδικό έργο αυτού του είδους, που συμπίπτει με την ανέγερση του καθολικού της. Μέσα από τις καταγραφές στον κώδικα αρ. 2 καθορίζεται η αρχή ενός χορηγικού φάσματος στις Σέρρες και στη διεύρυνση και μετατόπισή του προς όμορες και ευρυστώτερες κάποτε οικονομικά περιοχές και ορισμένες κοινωνικές ομάδες. Παρόμοιες υποχρεώσεις προς τη Μονή είναι γνωστές χάρη στις συγκεντρωτικές αναφορές του Προηγούμενου Ευδόκιμου του Ξηροποταμινού. Στο έργο της οικονομικής ενίσχυσης της Μονής συνέβαλαν πληθυσμοί από την πόλη και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης, το Αρδαμερί, την Ιερισσό, τη χερσόνησο της Κασσάνδρας και άλλες περιοχές της Χαλκιδικής (1725), τον Σωχό (1875), τα Ραβνά (1725, 1839) και τις Μαριές της Θάσου (1806)¹⁷¹ μέχρι τον προχωρημένο 20^ο αι.¹⁷².

Είναι φανερό ότι δε χρειάζονται άλλες συγκρίσεις, για να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό η επιδίωξη των Σερραίων για επαφές με τη μονή Ξηροποτάμου βρήκε μιμητές. Η θεσμοθετημένη συμβολή των Σερραίων μέσω δωρεών από τα μέσα του 18^{ου} αι. στον Τίμιο Σταυρό της μονής Ξηροποτάμου αποτελεί δείγμα ευσέβειας θυμίζοντας φευγαλέα τις ανάλογες πράξεις προς τη Μονή από κατοίκους άλλων περιοχών. Οι Σερραίοι με τη μαζικότητα και τη διάρκεια της συμβολής, που τους χαρακτηρίζει, άφησαν το στίγμα της παρουσίας και της συμβολής τους στο μεγαλύτερο σύνολο εντοίχιας ζωγραφικής στο Άγιον Όρος.

(Footnotes)

1. Ευδόκιμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 142. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ό.π., σ. 546. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos*, ό.π., αρ. 541, σ. 182-183. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 69, πίν. 7, 14γ. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος από την Κορυτσά*, ό.π., σ. 46.

2. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος από την Κορυτσά*, ό.π., σ. 46-47. Ευδόκιμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 142. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ό.π., σ. 546. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos*, ό.π., αρ. 542, σ. 183-184. Μ. Δ. Πολυβίου, *Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 107, πίν. 41β.

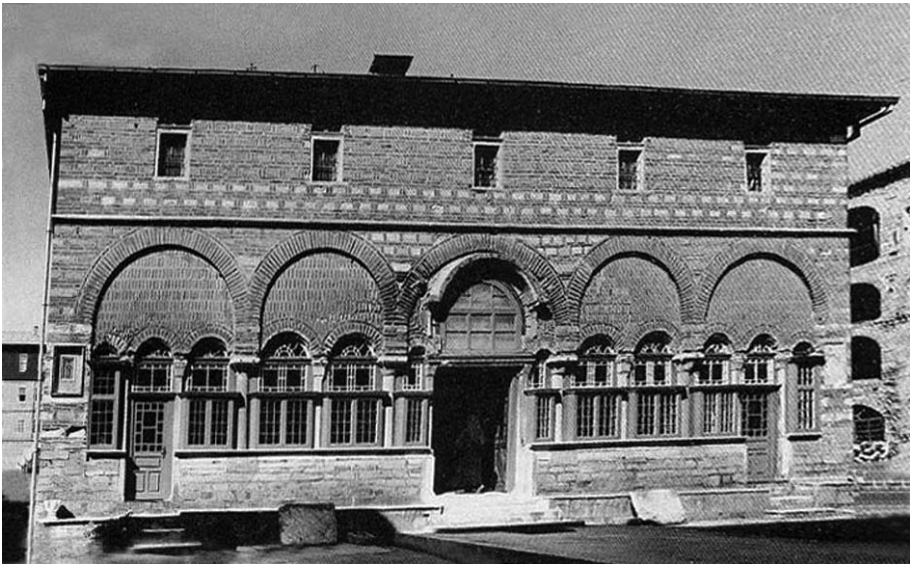
170. Ευδόκιμου Ξηροποταμινού, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, ό.π., σ. 128.

171. Γ. Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, ό.π., σ. 547.

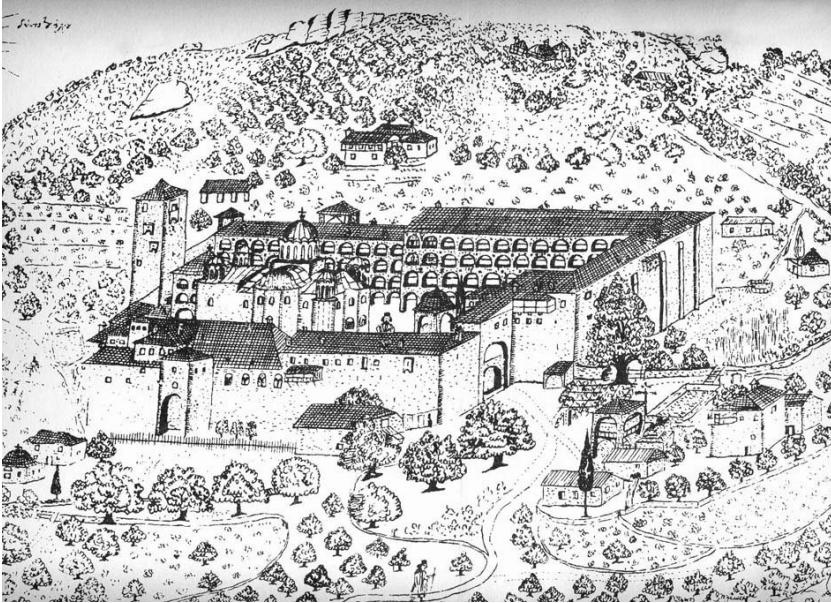
172. Ό.π., σ. 127-128, 145.

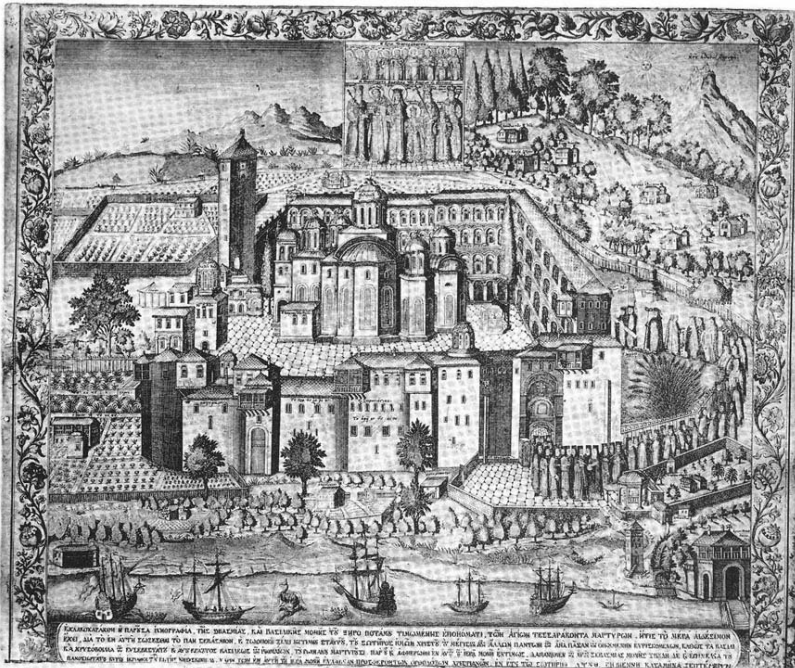
Εικ. 1. Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου. Φωτογραφία Μ. Πολυβίου.

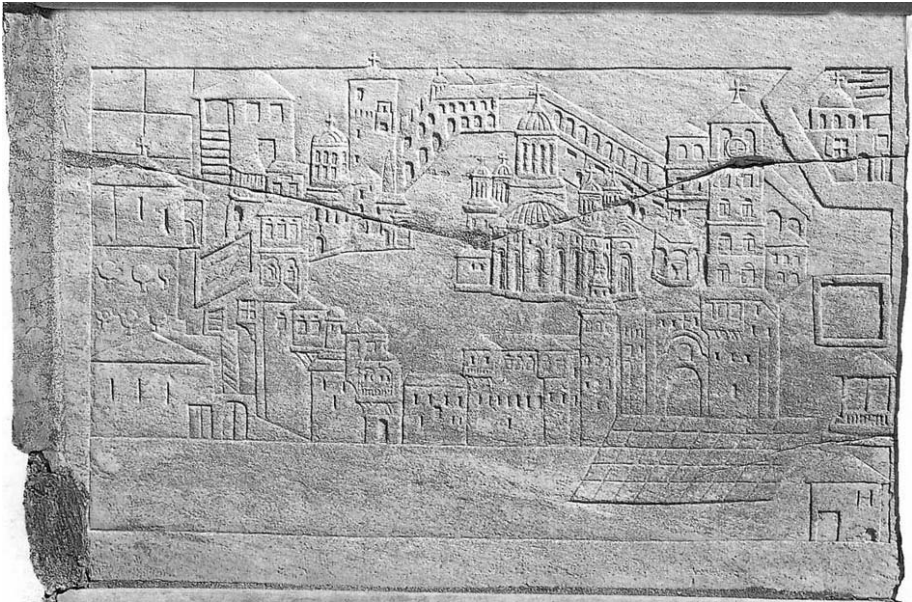
Εικ. 2. Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου. Φωτογραφία Μ. Πολυβίου.

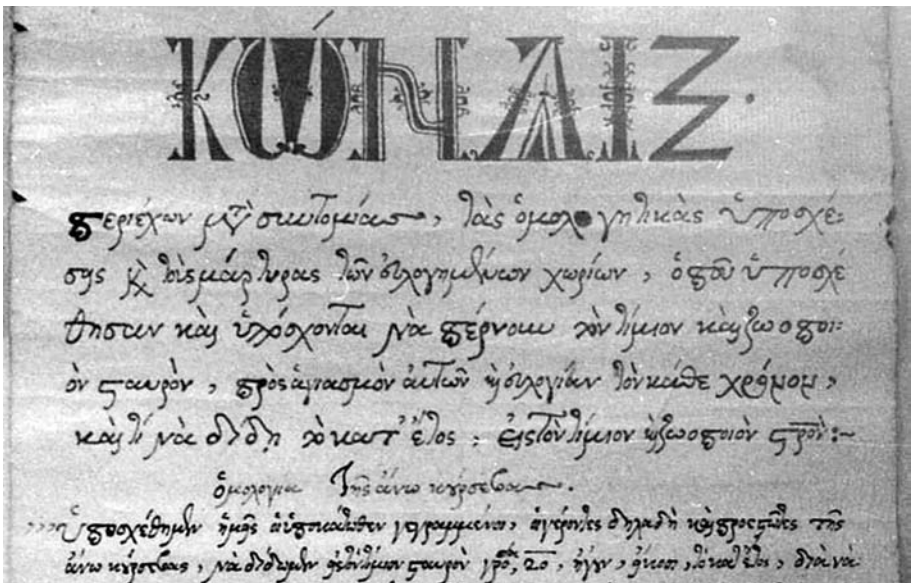
Εικ. 3. Η μονή Ξηροποτάμου, σχέδιο του Μπάρσι, 1744.

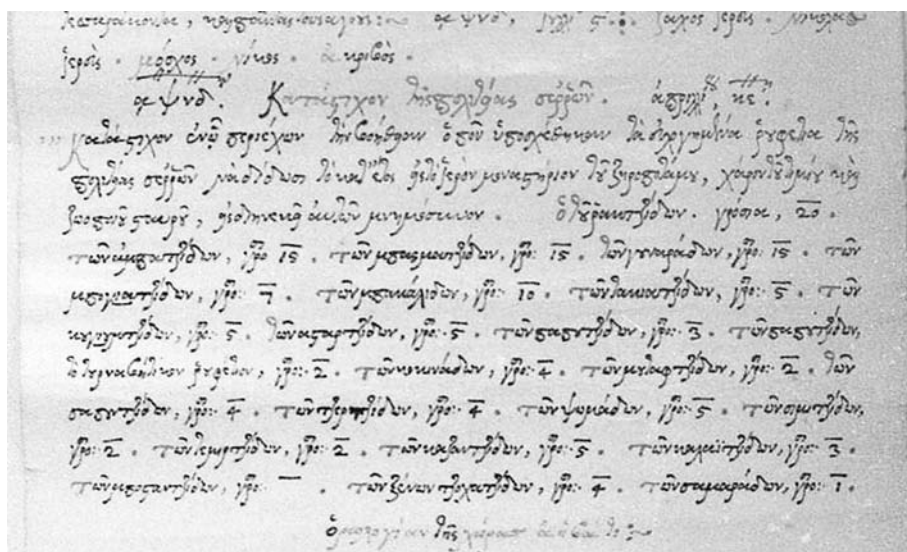
Εικ. 4. Η μονή Ξηροποτάμου, χαλκογραφία ανωνύμου, 1759.

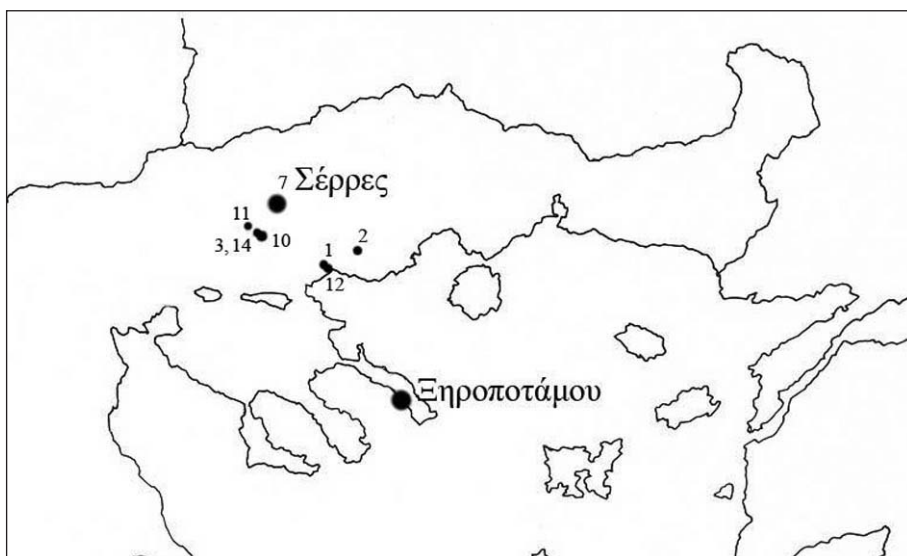
Εικ. 5. Η μονή Ξηροποτάμου, μαρμάρινο θωράκιο στη Φιάλη της, 1783.

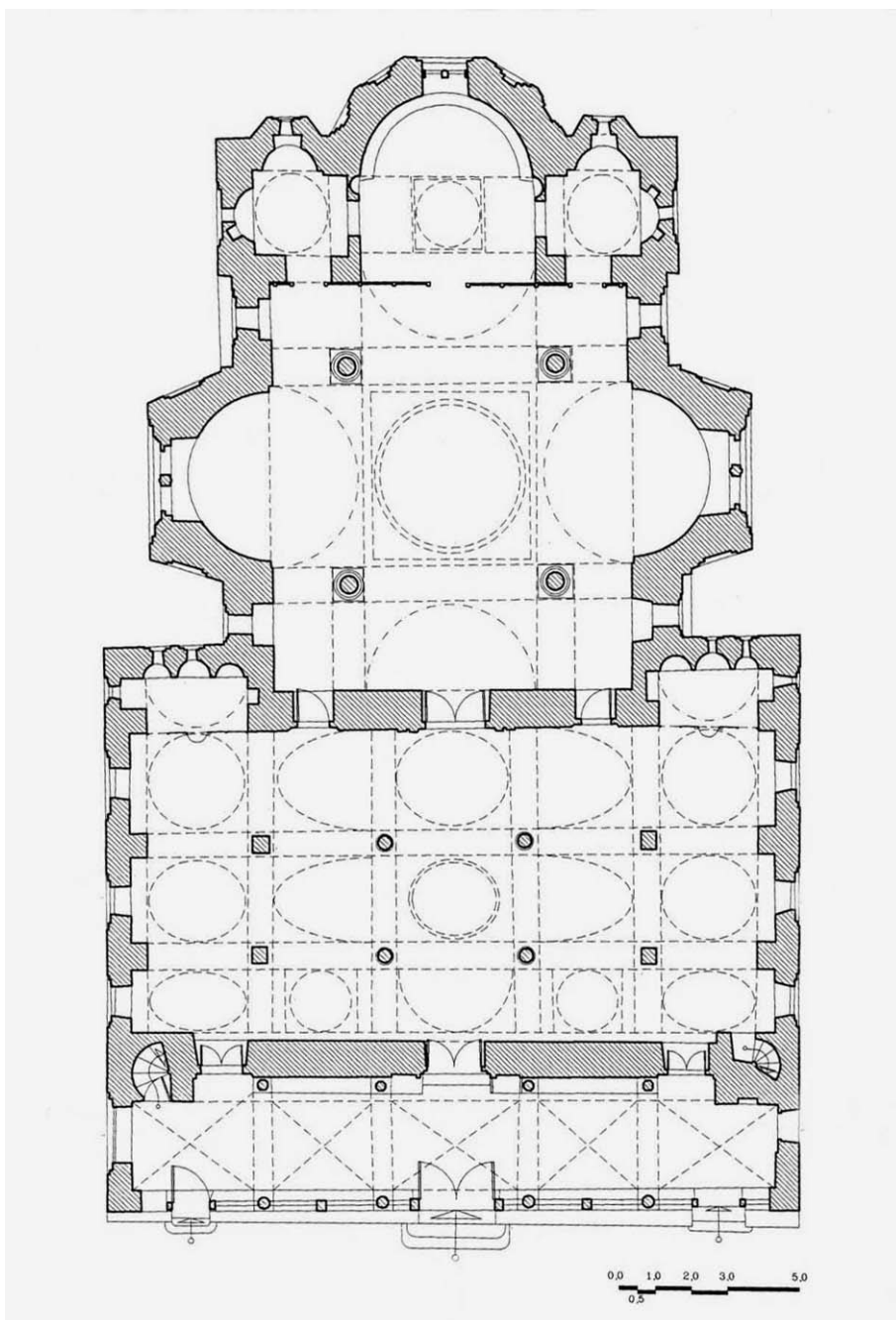
Εικ. 6. Η αρχή του κώδικα αρ. 2 στο αρχείο της μονής Ξηροποτάμου, 1736-1765.

Εικ. 7. Οι προσφορές συντεχνιών της πόλης των Σερρών στον κώδικα αρ. 2 της μονής Εηροποτάμου, 25 Απριλίου 1754.

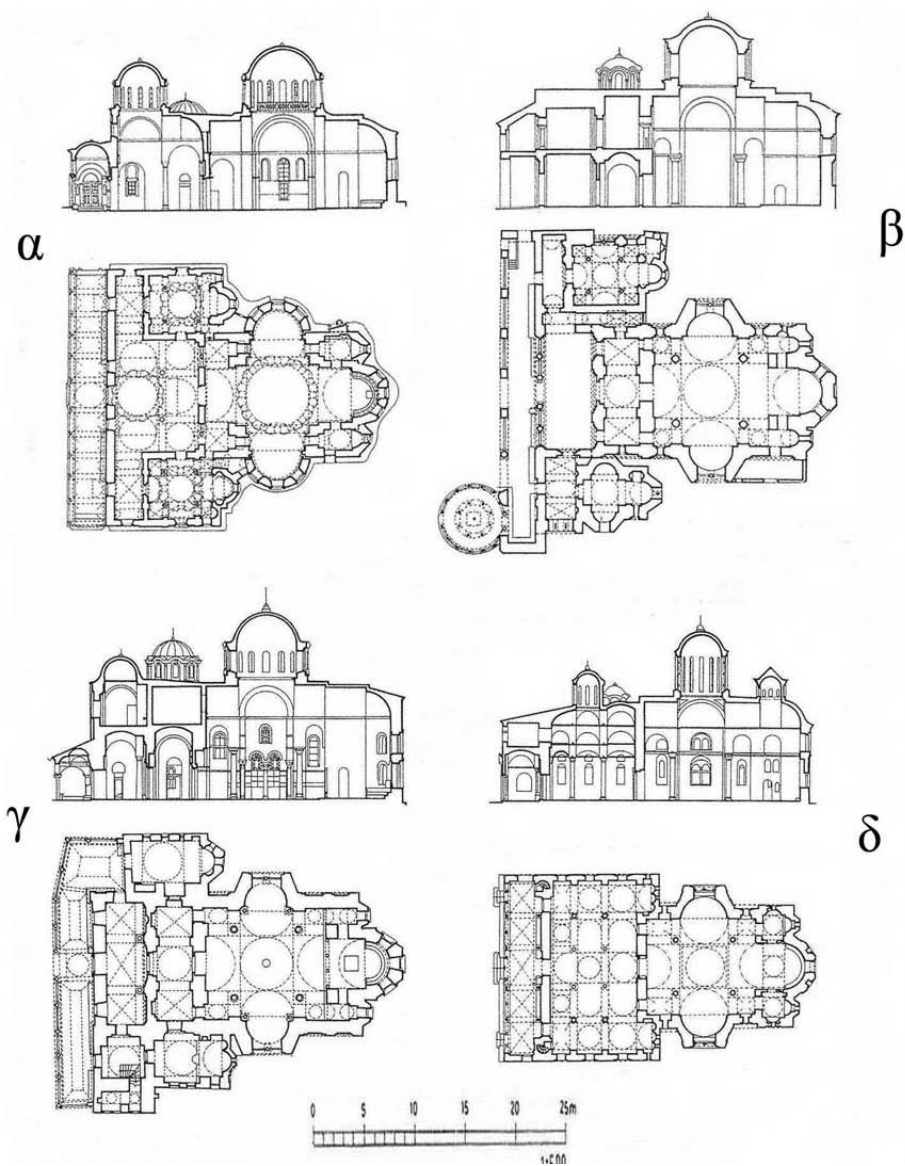
Εικ. 8. Τόποι σύναψης ομολογιών για εισφορές στη μονή Εηροποτάμου κατά χρονική σειρά: 1.Ανω Κούρσεβα, 2.Λογγοβίκια, 3, 14.Σ(ο)ύρπα, 7.Σέρρες, 10.Νιγρίτα, 11.Τζεργίστα, 12.Κάτω Κούρσοβι, 1736-1765.

Εικ. 9. Κάτοψη του καθολικού της μονής Ξηροποτάμων, 1763. Σχέδιο Π. Μυλωνά.

*Εικ. 10. Το πρόπλασμα του καθολικού της μονής Ξεροποτάμων, 1762.
Φωτογραφία Μ. Πολυβίου.*

Εικ. 12. Κατόψεις και επιμήκεις τομές υπό κοινή κλίμακα (1:500) των καθολικών των μονών Μεγίστης Λαύρας (α), Βατοπεδίου (β), Ιβήρων (γ) και Ξηροποτάμου (δ). Σχέδια Π. Μυλωνά.

Εικ. 13. Μονή Ξηροποτάμου. Φορητή εικόνα (43X32 εκ.) του Αγίου Παύλου του Ξηροποταμηνού, ζωγράφος Β. Ιερομόναχος, 1870.